

1939 M. RUGSĖJO DALINĖ LIETUVOS KARIUOMENĖS MOBILIZACIJA

Dr. Gintautas Surgailis
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2023.38.8>

Skaitytojui norime pateikti istorijos šaltinį, kuris, mūsų nuomone, šiais neramiais laikais, kai prie Lietuvos sienų vis garsiau žvanginami ginklai, turėtų sudominti ne tik karo istorijos mėgėjus, bet ir krašto apsaugos sistemos pareigūnus, kurie yra susiję su pasirengimu kariuomenės ir valstybės mobilizacijai. Mobilizacijos klausimai šiandien kaip niekad per daugiau kaip 30 atkurtos valstybės gyvavimo metų yra aktualūs, todėl 1939 m. rugsėjo mėn. Lietuvos įvykdyta dalinė kariuomenės mobilizacija, jos pamokos, nors dabartinės ir 1939 m. sąlygos kardinaliai skiriasi, labai svarbios, nes mobilizacijos principai ir tikslai liko tie patys – greitai ir efektyviai mobilizuoti kariuomenę ir valstybę iškilusiai grėsmei atremti.

1939 m. rugpjūčio 23 d. Sovietų Sąjungai ir Vokietijai pasirašius nepuolimo sutartį ir slaptuosius protokolus, buvo nulemtas Lenkijos, Baltijos šalių, tarp jų ir Lietuvos, likimas. 1939 m. rugsėjo 1 d., Vokietijai užpuolus Lenkiją, prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Vos tik buvo sužinota apie jo pradžia, Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona paskelbė aktą dėl Lietuvos neutraliteto kilusiame kare¹. Taip pasielgė ne tik Lietuva. Neutraliomis taip pat pasiskelbė Latvija, Estija ir Skandinavijos šalys². Reikia pažymėti, kad, siekiant sustiprinti kariuomenę, 1939 m. rugpjūčio 28 d. į pėstininkų pulkus pašaukti atsargos kariai paskelbus „ypatinguosius karo pratimus“ bei paprastus eilinius pratimus. Tokiu būdu kariuomenė nuo 22,5 tūkst. karių išaugo iki 38 792 karių³.

Jau pirmąją karo dieną – rugsėjo 1-ąją – visa pasienio apsaugos policija perėjo Krašto apsaugos ministerijos žinion, o rugsėjo 2 d. buvo įsa-

¹ Respublikos Prezidento aktas. *Karys*, 1939, Nr. 36, p. 1047.

² Lukšas, A. Pražūtingas neutraliteto akligatvis. *Lietuvos žinios*, 2013, sausio 11, p. 12.

³ Vaičėnonis, J. Lietuvos kariuomenė skaičiais 1920–1939 m. *Karo archyvas*, t. 17, p. 172.

kyta pradėti mobilizaciją į pasienio apsaugos batalionus⁴.

Kariuomenės vadas brg. gen. Stasys Raštikis siūlė skubiai skelbti ir visos kariuomenės mobilizaciją, tačiau tuo metu tam pasipriešino prezidentas A. Smetona, manydamas, kad tai susilpnins Lietuvos neutralitetą, nes mobilizuotą Lietuvos kariuomenę lengviau būtų galima įtraukti į karo veiksmus. Be to, vienas argumentų buvo ir lėšų stoka mobilizuotai kariuomenei išlaikyti⁵.

Tačiau karas artėjo prie Lietuvos sienų, buvo neaišku, ar jų neperžengs. Vyriausybei pasiūlius, rugsėjo 17 d. Lietuvoje buvo paskelbta ir gana sklandžiai atlikta **dalinė mobilizacija**.

Paskelbus mobilizaciją, jau tą pačią 1939 m. rugsėjo 17 d. 23 val. 30 min. Lietuvos kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis ir Kariuomenės štabo viršininkas div. gen. Stasys Pundzevičius patvirtino *Pietų ir Rytų sienai saugoti direktyvą*, kurioje buvo apibrėžta padėtis prie Lietuvos rytinių ir pietinių sienų, išskelti uždaviniai kariuomenei, kaip jas turės ginti esant pažeidimo pavojui, numatytos pajėgos, kurioms pavesta šiuos uždavinius įgyvendinti. Direktyvoje konstatuota, kad kaimynystėje vykstantys karo veiksmai artimiausioje ateityje gali išsiplėsti ir šalies sienas pereiti didesni ar mažesni Lenkijos kariuomenės daliniai, o po to tektų laukti ir puolančių Vokietijos arba Rusijos kariuomenių vienetų įsiveržimo, todėl reikia būti pasirengusiems internuoti arba nublokšti atgal pereinančius sieną lenkų vienetus ir prireikus atremti vokiečių ir rusų pajėgų puolimą.

Lietuvos sienų apsaugą perėmusiems kariuomenės daliniams buvo suformuluoti šie uždaviniai:

1. Priartėjusius prie sienos kariaujančių šalių kariuomenių vienetus įspėti, kad čia yra neutralios Lietuvos siena, kurią peržengti draudžiama.
2. Įsiveržusius svetimos kariuomenės dalinius sulaikyti ir internuoti arba, jei nesileidžia internuojami, nublokšti per sieną atgal.
3. Nesiimti ginklo naudojimo iniciatyvos: ginklą naudoti tik kritiniais atvejais, t. y. tik tada, jei svetima kariuomenė jį naudotų.
4. Mūsų kariams ir šauliams jokių būdu ir atveju Lietuvos valstybės sienos neperžengti.
5. Pranašesnėms prieš pajėgoms puolant, rengti kliūtis ir „suardymus“⁶.

⁴ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenė sovietinės okupacijos išvakarėse. *Karo archyvas*, t. 25, p. 266.

⁵ Ten pat, p. 267.

⁶ Slapta Pietų ir Rytų sienai saugoti direktyva. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 382, l. 1–2.

Minimas valstybės sienas saugojo I ir II pėstininkų divizijų kariniai daliniai, todėl divizijų vadai, vykdydami direktyvą, jiems numatė konkrečias užduotis. Pasirengti saugoti patikėtus sienos barus daliniai turėjo pasirengti iki rugsėjo 18 d. ryto⁷.

Rugsėjo 18 d. buvo paskelbta direktyva Nr. 2, papildanti prieš tai paskelbtą direktyvą. Šioje direktyvoje buvo patikslintos divizijų užduotys. I divizijai įsakyta pasirengti priešintis dviem kryptimis – Vilnius–Ukmergė ir Švenčionys–Utena, pagrindines pajėgas telkiant skersinėje Ukmergė–Utena, II pėstininkų divizijai – pasirengti slopinti galimus prasisiveržimus keturiomis kryptimis: Suvalkai–Marijampolė, Varėna–Alytus, Rūdiškės–Prienai ir Vilnius–Kaunas⁸. Paskelbta mobilizacija vyko pagal mobilizacijos direktyvą, kuri praktiškai buvo patikrinta 1937 m. Kupiškio įguloje.

Jungtinėmis Vokietijos ir Sovietų Sąjungos kariuomenių pastangomis gana lengvai palaužus Lenkijos pasipriešinimą ir prie Lietuvos sienų stabilizavusis padėčiai, 1939 m. rugsėjo 28 d. Valstybės gynimo tarybos nutarimu buvo įvykdyta demobilizacija. Nuo rugsėjo 30 d. visos kariuomenės dalys ir įstaigos perėjo prie taikos meto kariuomenės organizacijos. Tačiau mobilizacijos eiga, jos patirtis labai domino Lietuvos karinę vadovybę, todėl apibendrinant mobilizacijos eigą, jos teigiamas ir neigiamas patirtis buvo atliktas didžiulis darbas. Ataskaitas apie mobilizacijos eigą kariuomenės štabui pateikė faktiškai visų kariuomenės dalinių ir padalinių vadai, iki kuopos vadų imtinai. Viską apibendrinus buvo parengta 1939 m. rugsėjo mėnesio mobilizacijos reliacija (toliau pateikta).

„Karo archyve“ apie 1939 m. mobilizaciją jau buvo išspausdintas išsamus dr. Vytauto Jokubausko straipsnis „Lietuva ant karo slenksčio: 1939 m. kariuomenės mobilizacija“⁹. Be to, dr. V. Jokubauskas mobilizacijos problemas nagrinėja monografijose „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas: tarpukario Lietuvos atvejis“ ir „Netiesioginis poveikis

⁷ Slaptas, operatyvinis II PD vado įsakymas pietų ir rytų sienai saugoti. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 384, l. 1.

⁸ Slapta direktyva Nr. 2. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 382, l. 3–4.

⁹ Jokubauskas, V. Lietuva ant karo slenksčio: 1939 m. kariuomenės mobilizacija. *Karo archyvas*, t. 27, Vilnius, 2012, p. 275–330.

ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.¹⁰, tačiau, norint susipažinti su tada vykusios mobilizacijos teigiamais aspektais ir ypač padarytomis klaidomis, kilusiais sunkumais, vertėtų gerai išstudijuoti ne tik šiuos dr. V. Jokubausko darbus, bet ir originalų dokumentą.

Išstudijavus reliaciją, be to, susipažinus su kitais to laikotarpio dokumentais, darytina išvada, kad pasitaikę mobilizacijos ir demobilizacijos metu trūkumai joje buvo kiek užaštrinti, siekiant, kad, jei tektų skelbti naują mobilizaciją, ji vyktų kur kas sklandžiau nei buvusioji.

Šaltinis: 1939 m. rugsėjo mėnesio mobilizacijos reliacija.

Originalo saugojimo vieta: Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 511, ap. 1, b. 588, l. 161–185.

SLAPTAS – ASMENIŠKAS

1939 m. rugsėjo mėnesio mobilizacijos

r e l i a c i j a¹¹

I. I V A D A S

Karo veiksmai, dėl kasdien tobulėjančios technikos, vis darosi greitesni. Karo aviacija ir moto mechanizuotos dalys gali žaibišku greitumu smogti į jautriausias mūsų vietas. Norint tokį priešą atremti, reikia sugebėti, pirmiausia, labai greit susimobilizuoti, nes kiekviena pavėluota valanda gali atnešti tokių nuostolių, kurių vėliau ir prie geriausių norų nebebus galima atitaisyti.

Mūsų mob. sistemos tikslas buvo parengti mobilizaciją taip, kad ji galėtų būti įvykdyta kaip galima g r e i č i a u. Greitis, prie mūsų geopolitinės padėties, kada mes visai neturime saugaus užnugario, mums turi ypatingos reikšmės. Greičio faktoriui turėjo nusileisti mažiau svarbūs

¹⁰ Jokubauskas, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas: tarpukario Lietuvos atvejis. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2014, p. 262–299; Jokubauskas, V. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.*, Klaipėda: Druka, 2019, p. 274–281.

¹¹ Dokumento rašyba ir skyryba šiek tiek taisyta: panaikintos pasitaikančios gramatinės klaidos, skyryba pataisyta pagal šios dienos keliamus reikalavimus, tačiau pats tekstas paliktas autentiškas. Trumpiniai suvienodinti ir jų reikšmės pateikiamos straipsnio gale – G. S.

faktoriai (pav., kad dalis greičiau susimobilizuotų, reikia imti visas mobilizuojamas priemones iš artimiausių vietų, tuo būdu gali būti paimtas iš artimos vietos paskutinis ūkininko arklys, o iš tolimesnių vietų – nė vieno), nes iš dviejų blogybių visuomet renkamas mažesnioji.

Tokiais samprotavimais remiantis buvo sudaryta dabartinė mob. sistema. Šią sistemą dar patikrinus praktiškai per 1937 m. bandomąją Kupiškio mobilizaciją, padarytos reikalingos išvados, kurios buvo paskelbtos atitinkamiems mob. pareigūnams (žiūr. Aukštaičių rinktinės reliaciją).

Tokiu būdu 1939 m. rugsėjo mėn. mobilizacija vyko pagal paruoštą mob. direktyvą, kuri buvo patikrinta ir praktiškai.

Ši reliacija turi tikslą duoti pilną rugsėjo mėn. mobilizacijos vaizdą, nustatyti visas mob. pareigūnų padarytas ar dėl kitų priežasčių kilusias klaidas ir padaryti atitinkamas išvadas, į kurias turės būti atsižvelgta rengiant naują mob. direktyvą ir ruošiant naujus mob. planus.

Gauti šios mob. metu pamokymai yra ypač svarbūs, nes mobilizacija buvo tikra, vyko plačiu mastu, ko niekuomet nebuvo galima padaryti taikos metu per bandymus.

Reliacijai parašyti buvo panaudota:

- a) Divizijų, ginklų rūšių ir tarnybų štabų reliacijos.
- b) Kadro karininkų (iki kuopos vado imtinai) pastabos.
- c) Visų mobilizuotų ats. karininkų pastabos.
- d) Karininkų, Kar. Štabo pasiūstų stebėti mobilizacijos eigą, pastabos.

II. MOBILIZACIJOS SKELBIMAS.

1939 m. rugsėjo mėn. 17 d. Respublikos Prezidentas aktu Nr. 1120, pasirėmęs Lietuvos Konstitucijos str. 141 ir Ministrų Tarybos 1939 m. rugsėjo mėn. 16 d. pasiūlymu Nr. 906, paskelbė dalinę ginkluotų jėgų mobilizaciją.

Mobilizacija pagal mob. tv. Nr. 12 buvo vykdoma I ir II divizijose, išskyrus Raseinių ir Kėdainių apskritis, o pagal mob. tv. Nr. 11 – III PD plote, Raseinių ir Kėdainių apskrityse.

1. a) Kariuomenės štabo III sk. viršininkas žodžiu – telefonu mob. įsakymą perdavė 1939 m. rugsėjo 17 d. 13.25–15.15 val. I, II, III, 3 PP vadams ir aps. komendantams.

Tuo pat metu mob. įsakymas telegrama ir raštu buvo perduotas mob. direktyvoje numatytiems vadams bei viršininkams, visiems ministrams bei valstybės kontrolieriui.

b) Divizijų ir ginklų rūšių štabai, gavę mob. įsakymą, jį perdavė (žiūr. lentelę Nr. 3) priklausančioms dalims ir įstaigoms greičiausia per 20 min. (IV divizija), vėliausia per 2 val. (Karo aviacija).

c) Iš komendantūrų mob. įsakymas buvo perduotas į surašomąsias įstaigas telefonu, pėsčiais pasiuntiniais, kai kur pakartota raitais pasiuntiniais ir automobiliais.

Greičiausiai mob. įsakymas perduotas per 9 minutes į 10 įstaigų (Mažeikių aps.) ir vėliausiai per 2 val. 30 min. į 28 įstaigas (Šiaulių aps.)

Apie 65 % aps. komendantūrų mob. įsakymą į valsčius perdavė per 1 val.

d) Valsčiuose ir miestuose šaukimo ir raginimo lapeliai greičiausiai buvo paskleisti per 2 val. 30 min. (Vilkaviškyje ir Jonavoje), o vėliausiai – per 20 val. A. Panemunės valsčiuje.

68,4 % valsčių paskleidė lapelius greičiau nei per 6 valandas.

e) Viešieji skelbimai nebuvo panaudoti.

2. Pastebėti nesklandumai mob. įsakymo skelbimo metu.

a) Karo aviacijos štabas savo mob. plane buvo numatęs mob. įsakymą perduoti per 1 val., bet perdavė tik per 2 val. todėl, kad telefono linijos buvo užimtos įvairių aviacijos pareigūnų besiaiškinant mobilizacijos reikalais.

b) III av. grupės vadas, gavęs įsakymą vykdyti mob. tv. Nr. 11, nežinojo, ką veikti, nes pasirodė, kad jam ir jo grupės mobilizacijos karininkui buvo neaišku, ką reiškia sąvoka „11 tvarkaraštis“.

II Inž. Bn. Vadas turėjo formuoti kelis batalionus pagal mob. tv. Nr. 11. Gavęs pranešimą, kad I PP plote vykdoma mob. tv. Nr. 12, manė, kad I PD Inž. Bn. nebus formuojamas; vadinasi, nežinojo, kad jei skelbiama mob. tv. Nr. 12, tai tuo pačiu vykdoma ir tv. Nr. 11 (mob. direktyvos § 2).

Linkaičių ginklų dirbtuvės viršininkas (jis ir įgulos viršininkas) gavo pranešimą apie mobilizaciją iš įvairių vietų. Kuris pranešimas buvo informacinio (sakysim, iš policijos vado), kuris privalomo (įsakymo) pobūdžio, jis negalėjo atskirti, nes, nesant mob. plano, jis nežinojo, kuris

viršininkas jam turi įsakyti.

c) Kauno apsk. A. Panemunės valsčiuje buvo numatyta paskleisti šaukimo ir raginimo lapelius per 8 val. 30 min., o paskleista per 20 valandų.

Telšių aps. Alsėdžių valsč. Buvo numatyta per 7 val., paskleista per 12 val.

Be kitų priežasčių, nurodoma, kad skleidėjų darbą trukdė lietus, naktis; be to, mobilizacija buvo paskelbta sekmadienį ir daugelis šaukiamųjų nebuvo rasti namie.

I š v a d o s.

a) Mob. įsakymo perdavimas ir šaukimo bei raginimo lapelių skleidimas, be aukščiau pažymėtų nesklaidumų, jokių rimtesnių kliūčių neturėjo. Jei mobilizacijos skelbimo metu pasireikštų priešo aviacijos veikimas, tai tuomet reiktų laukti daug didesnių nesklaidumų (telefono, telegrafo ryšio nutraukimas ir pan.). Tokiu atveju būtinais reikėtų panaudoti viešus skelbimus, radijo ir kt.

b) Kar. Štabui reikia ir ateityje numatyti įvairių mob. skelbimo būdų. Esant palankioms aplinkybėms, kaip kad buvo šios mob. metu, įsakymas bus tiesiog iš Kar. Štabo perduotas visiems div. štabams, komendantams, ginklų rūšių ir tarnybų viršininkams.

Mob. įsakymui skelbti bus numatyta, kaip kad buvo ir dabar, keletas formulių. Tačiau gali pasitaikyti, kad nė viena iš tų formulių pilnai nebus panaudota, nes gali būti tokių aplinkybių, kurių iš viso nebus galima numatyti.

c) Kad mob. įsakymas būtų greičiau perduotas, divizijų vadai turės paskelbti mobilizaciją visos divizijos plote esančioms formacijoms (pav., III PD vadas gali greičiau perduoti įsakymą Zoknių aviacijos grupei, negu Karo Aviacijos Viršininkas iš Kauno).

d) Skelbiant mob. įsakymą telefonu, bet kurie kiti pasikalbėjimai turi būti nutraukti.

Karo aviacijos štabo viršininkas turėjo pirma perduoti įsakymą visiems numatytiems pareigūnams ir tik po to leisti aiškintis telefonu klausimus, kurie pasirodė pareigūnams nepakankamai aiškūs.

e) Atsitikimai su III av. grupės vadu, II Inž. Bn. Vadu ir Linkaičių dirbtuvės viršininku rodo, kad aukšti pareigūnai nepakankamai įsigilina

į jiems pavestą mobilizacijos darbą, o viršininkai nevykdo M-312 § 5.

f) Komendantai turi taip sutvarkyti mob. įsakymo perdavimą, kad ir blogiausiu atveju nebūtų sugaišta daugiau vienos valandos laiko.

Šiaulių komendantas, kuris turi didžiausią apskritį (perdavė įsakymą į 26 įstaigas), turi atkreipti į šį reikalą ypatingo dėmesio.

g) Kiekviename valsčiuje, mieste ar miestely, nežiūrint, kokio didumo jis būtų, šaukimo ir raginimo lapelių skleidimas neturi užtrukti ilgiau 4–6 valandų.

A. Panemunės ir Alsėdžių valsčių pavyzdžiai niekuo negali būti pateisinami ir liudija, kaip blogai buvo organizuota lapelių skleidimas.

Mums palankiausios mobilizacijai sąlygos yra naktis ir blogas oras. Jei tik bus galima, šios mums palankios sąlygos ir bus mobilizacijai panaudotos. Taigi, tamsa ar blogu oru negalima pateisinti pavėlavimo paskleisti lapelius. Šaukimo ir paraginimo lapelius reikia būti pasiruošusiems paskleisti bet kuriuo paros metu ir bet kuriose gamtinėse sąlygose.

III. MOBILIZACIJOS VYKDYMAS.

A. Karininkai.

1. Rinkimasis.

Per mobilizaciją dalis ats. karininkų jau buvo dalyse pašaukti eilinių ir ypatingų karo pratimų.

Paskelbus mobilizaciją, dalyse

po 10 val. buvo 36,1 % (įskaitant ir anksčiau pašauktus)

po 20 „ „ 74,6 % „ „ „ „

po 30 „ „ 88,1 % „ „ „ „

Iš šių skaičių matome, kad 25 % ats. karininkų (100 % – 74,6 % = 25,4 %) atvyko po 20-tos mob. valandos. Kadangi daugumas dalių turėjo susimobilizuoti per 30 val., tai didesnė mobilizacijos darbų dalis (2/3) buvo atlikta be didelio ats. karininkų skaičiaus, o 12 % ats. karininkų atvyko po to, kai jau mobilizaciniai darbai turėjo būti baigti.

Didelis ats. karininkų vėlavimasis labai atsiliepė į mob. greitį. Jiems numatyti darbai turėjo būti atlikti kitų. Dėl to teko pareigūnus kaitaloti,

¹² M-1, M-2, M-3 – mobilizacijos instrukcijos

o kai kuriems teko dirbti už kelis. Kai kurios formacijos (pav., Anykščių int. sandėlis) turėjo ilgesnį laiką likti be karininkų, kas sukėlė kareivių tarpe visai suprantamą nepasitenkinimą, nes atrodė, kad karininkas arba vengia, arba nesugeba laiku atvykti. Toks pavėlavęs karininkas jau vien dėl to nustodavo pasitikėjimo ir autoriteto kareivių tarpe.

Vėlavimosi priežastys.

a) Dalis ats. karininkų gavo šaukimo lapelius v ė l a i arba visai negavo. Tas galėjo įvykti dėl šių priežasčių:

- blogai organizuotas šaukimo lapelių skleidimas (apie tai buvo kalbėta aukščiau);
- ats. karin. pakeitė gyv. vietą, bet apie tai komendantui nepranešė;
- komendantas, gavęs iš ats. karininko pranešimą apie gyvenvietės pakeitimą, nepadarė atitinkamų pataisų.

b) Dalis ats. karininkų gavo šaukimo lapelius laiku, bet į dalinį atvyko vėlai dėl šių priežasčių:

- nenorėjo anksčiau atvykti: nesuprato tos žalos, kurią daro visai mobilizacijai, arba tiesiog turėjo piktą valią;
- gyvena toli nuo paskyrimo vietos ir todėl vien kelionei turėjo sugaišti daug laiko. Čia dar dažnai prisidėjo ir susisiekimo priemonių netobulumai.

Kai kada tokių paskyrimų galima buvo išvengti (pvz., gyvenantis Kaune sanit. karininkas skiriamas į Panevėžį, o tokių pat kvalifikacijų sanit. karininkas, gyvenantis Panevėžyje, skiriamas į Kauną).

- netiksliai nurodyta šaukimo lapelyje paskyrimo vieta, pvz., formacija (4. 1. ligon.) kuriasi Jonavoje, o šaukimo lapely pažymėta vykti į Gaižiūnus;

- netinkamas suskirstymo punktų (postų) organizavimas taip pat vertė ats. karininkus nustoti laiko beieškant savo dalinių;

- be to, Įsak. Kar. 1939 m. Nr. 4 nebuvo vykdomas.

I š v a d o s.

a) Sudaryti, kiek tai yra galima, mob. planus taip, kad per pirmas 10 valandų svarbesnieji mob. darbai būtų paskirstyti tarp kadro karininkų ir likt. puskarininkių.

b) Iš anksto plane numatyti, kas turi pakeisti neatvykusį karininką, kad mob. metu nereiktų improvizuoti ir skirti „iš akies“.

c) Mobilizuojamus ats. karininkus atitinkamos savivaldybės įstaigos privalo laiku aprūpinti transporto priemonėmis pagal M-1 § 36.

d) Tikslingai tvarkyti ats. karininkų mob. paskyrimus ir jų pakitėjimus, laiku ištaisyti pagal mob. direktyvos § § 22, 23, taip pat griežtai kontroliuoti ats. karininkų gyv. vietų pakeitimą pagal M-1 § § 31, 32.

e) Mob. paskyrimo vietą šaukimo lapelyje žymėti tą, kurioje faktinai formacija kuriasi, o ne tą, kurioje mob. planas ruošiamas bei taisomas.

f) Besimobilizuojančios kariuomenės dalys privalo laiku ir tinkamoje vietoje įsteigti bei išstatyti skirstymo punktus ir nukreipimo postus pagal M-3 § § 78, 80.

g) Dalių vadai bei įstaigų viršininkai į niekuo nepamatuotus ats. karininkų pavėlavimus nereaguoja ir nevykdo tuo reikalu duotų nurodymų (Kar. Štabo III sk. 1939.VIII.30 d. raštas Nr. 30361).

h) Mob. metu ats. karininkų nepritekliui papildyti numatytas 10 %, kaip praktika parodė, yra reikalingas.

i) Prie kiekvienos progos aiškinti ats. karininkams, kad ats. karininkas turi atvykti kaip galima griežčiau, nes nėra eilinis kovotojas, bet vadas, kuris turi atsakyti ne tik už save, bet ir už jam pavestą dalinį.

Karo mokykloje, stažo ir pakartojimų metu pratinti ats. karininkus prie punktualumo ir už mažiausius pavėlavimus bausti visu griežtumu.

2. Kaip atsargos karininkai atliko jiems pavestus mob. darbus.

Atsargos karininkams tinkamai atlikti mob. darbą buvo daug kliūčių, iš kurių reikia pažymėti šias:

– Beveik visi atsargos karininkai nebuvo iš anksto supažindinti su jiems numatytomis mobilizacinėmis darbotvarkėmis.

– Gautas mobilizacijos metu mob. darbotvarkės dažnai sudarydavo geroką popierio pluoštą, kurį vien peržiūrėti reikėjo daug laiko neprityrusiam ats. karininkui, be to, darbotvarkėje pasitaikydavo daug neaiškumų, kurių mob. metu išsiaiškinti nebuvo kada.

– Daug ats. karininkų buvo paskirti ne į tuos dalinius ir ne toms pareigoms, kurioms jie buvo ruošiami stažo ar pakartojimo metu. Pav., atlikę stažą kulkosvaidžių kuopose, paskirti į šaulių kuopas, ir atvirkščiai; į automatinių pabūklų kuopas paskirti ats. karininkai tik pirmą kartą

pamatė šiuos pabūklus; chemijos būrio vadu skiriamas ats. karininkas, neturįs jokio supratimo apie šio būrio organizaciją ir veiklą; į rikiuotę pateko nerikiuotės karininkai; rikiuotės karo lakūnas paskirtas į nerikiuotę.

– Daug ūkio pareigūnų buvo paskirta iš ats. karininkų aspirantų, kurie yra visai neparuošti ūkio pareigoms.

– Atvykęs civiliniuose drabužiuose karininkas negalėjo iš karto stoti į darbą; jam reikėjo prisitaikyti kariškus drabužius, nusipirkti ženklus; neuniformuoto ar be žvaigždžių karininko kareiviai nenorėjo klausyti.

– Galop, tinkamai atlikti mob. darbus trukdė iš viso menkas ats. karininkų pasiruošimas karininko pareigoms, neturėjimas praktikos ir kai kur pastebėtas jų asmeniškąs apsileidimas ir nedrausmė, pav., buvo pastebėta ats. karininkų girtų 2 PP, 10 PP, IX PABn, Kupiškio int. Sand. ir kai kur kitur.

– Atsargos karininkai nežinojo, kuriuos daiktus privalo karininkas imtis į žygį (2 priedas prie 1939 m. Įsak. Kar. Nr. 65 § 1, str. 15 p. b.).

Aukščiau pažymėti trūkumai žymiai sulėtino mobilizacijos eigą ir suformuotų dalių vertę. Ypač nukentėjo naujai kuriamos formacijos, kuriose didesnė karininkų dalis (arba net visi) buvo paskirti iš atsargos.

I š v a d o s.

a) Su darbotvarkėmis turi būti supažindinama iš anksto /M-1 § 29/.

b) Duodamos pareigūnams mob. darbotvarkės turi būti surašytos kaip galima aiškiau, kad jomis galima būtų greitai praktiškai pasinaudoti.

c) Atsargos karininkų suskirstymas negali būti pripuolamas. Skirstant reikia atsižvelgti ne tik į pagrindinę karinę specialybę, bet ir į amžių, fizinį pajėgumą, civilinę profesiją, atliktą stažą ir pakartojimus. Šias žinias su galutine išvada „tinka mob. metu vietai“ dalių vadai yra įpareigoti suteikti prie divizijos štabų ir Kar. Štabe esančioms ats. karininkų kartotekoms.

d) Atsargos karininkų tobulinimo planas pradėtas vykdyti nuo 1937 m. Dėl lėšų stokos, svarbumo eile, buvo nutarta pirmiausia parengti karininkų rikiuotės reikalams ir tik vėliau ūkio reikalams. Todėl be būtino reikalo ats. karininkus aspirantus skirti ūkio pareigūnais nereikėjo. Ateityje atitinkamas % atsargos karininkų bus rengiama ir ūkio reikalams.

e) Atsargos karininkai nėra pakankamai gerai parengti savo pareigoms.

Šiam reikalui sutvarkyti reikia:

– tinkamai sutvarkyti ir prižiūrėti ats. karininkų pakartojimus (vieno ats. karininko pareiškimu, pašauktas eilinių pratimų, jis teišmokęs gerti, o darbo taip ir nematęs);

– perorganizuoti aspirantų auklėjimą ir mokymą.

Šiuodu klausimu yra labai rimti ir reikalauja platesnių studijų.

f) Pageidautina, kad atsargos karininkai turėtų savo nuosavą karišką uniformą, su kuria ir atvyktų į dalį.

g) Atsargos karininkams turi būti žinomi jų reikalus liečią nurodymai. Todėl jiems turi būti išsiuntinėjamos atitinkamos Kar. Įsakymų ištraukos.

B. K a r e i v i a i.

1. Rinkimasis. Prieš bendrą mobilizaciją dalis atsarginių jau buvo pašaukta eiliniams ir Ypatingiems karo pratimams.

Paskelbus mobilizaciją, dalyse

po 10 val. buvo 24,3 %

“ 20 “ “ 79,1%

“ 30 “ “ 92,9 %

Už 100 nuošimčių paimta faktinis atvykusiųjų, o ne pašauktųjų skaičius. Kadangi buvo šaukiama 20 % daugiau, negu reikia pagal karo meto etatus, tai po 20 mob. valandos faktinai beveik visi k. m. etatai buvo užpildyti, o vėliau susidarė net perteklius.

Taigi, numatytu laiku visi daliniai jau turėjo reikalingą žmonių skaičių (jei kur trūko, tai galėjo papildyti iš atsargos dalinių). Vadinas, atsargos kareivių atvykimas nesudarė kliūčių sumobilizuoti dalis planuose numatytu laiku.

Atsarginių nuotaika buvo labai gera, visi skubėjo kuo greičiausiai atvykti į dalis, tuo parodydami gerą valstybinį susipratimą.

Atsarginiai galėtų susirinkti dar greičiau, jei nebūtų ne nuo jų priklausančių priežasčių, kurios vertė juos vėluoti.

Be vėlavimo priežasčių jau pažymėtų karininkų rinkimosi skiltyje, reiktų dar pridėti šias:

– Sezoniniai darbininkai, išvykę dirbti į Latviją arba į kitas apskritis, šaukimo lapelių negavo arba gavo vėlai.

– Pasitaikė gana daug šaukimo lapelių, kuriuose šifrai buvo neaiškiai (neįskaitomai) parašyti. Turį tokius lapelius kareiviai buvo siuntinėjami

iš dalies į dalį, kol galutinai paaiškėjo jų paskyrimo vieta.

– Daugelis mobilizuotųjų kareivių patys pristatė ir mobilizuojamą turtą. Toks turto pristatymas, ypač dar jei turtą teko pristatyti į vieną dalį, o pačiam vykti į kitą dalį, ilgai užtruko.

I š v a d o s.

a) Atsargos kareivių atvykimas yra visai patenkinamas.

b) Ir ateityje šaukti 20 % daugiau, negu reikia pagal karo meto etatus, neprileidžiant (?) vieno jaunų kareivių šaukimo, o į atsargos batalionus visai nešaukti (išskyrus kadrą), bet juos komplektuoti vėliau iš susidariusio dalyse pertekliaus.

c) Šaukimo lapelių šifrai turi būti žymimi kuo aiškiausiai.

d) Mobilizuojamieji gali ir patys pristatinėti imamą turtą, bet tik tuo atveju, jei turtas skiriamas į tą pačią dalį, į kurią vyksta mobilizuojamasis. Jei mobilizuojamasis negali šios prievolės pavesti atlikti kitam asmeniui dėl kurių nors priežasčių, tai šiuo turtu turėtų pasirūpinti seniūnai.

e) Pavėlavimų ir neatvykimų į kariuomenę dėl apsileidimo ir blogos valios gali visuomet pasitaikyti. Kovai su šiuo reiškiniu Kar. Štabas 1939 m. VIII. 30 raštu Nr. 30361 įpareigojo dalių vadus, įstaigų viršininkus ir aps. komendantus ne tik nusikaltėlius (tas liečia ir ats. karininkus) nubausti visu griežtumu, bet apie baudas pranešti Kariuomenės vadui. Šis raštas nėra stropiai vykdomas.

2. Atsarginių priėmimas kariuomenės dalyse.

Kai kuriose kariuomenės dalyse atsarginių priėmimo tvarka iš anksto nebuvo numatyta, o jeigu kitose ir buvo numatyta, tai ne pagal mob. direktyvos ir M-3 nurodymus (netinkamai sutvarkyti nukreipimo postai, skirstymo punktai), todėl tokiose kariuomenės dalyse atsarginių priėmimas užtruko ilgai, gavosi užsigrūdimai ir bereikalingas kareivių kilnojimas iš dalies į dalį. Pav.:

a) Karo aviacija

– Kauno aviacijos įguloje atsarginių kareivių priėmimą ir išskirstymą pagal mob. paskyrimus ir dalinių šifrą vykdė aviacijos komendantūros adjutantų komendantūros patalpose, iš kur atsarginiai buvo siunčiami į dalinius. Kelią nurodinėjo išstatyti nukreipimo postai, kurių darbas nebuvo sutvarkytas ir atsarginiams dar teko klaidžioti po rajoną.

– Zoknių aviacijos įguloje atsarginių priėmimas ir suskirstymas į dalinius buvo vykdomas III grupės štabe, o Pajuosčio grupėje – per grupės komendantą.

b) 2 PP įsteigta vienas skirstymo punktas iš vieno karininko ir dviejų raštininkų, kurie turėjo patikrinti, ar perleisti per tą punktą visus atvykusius atsarginius ne tik 2 PP, bet ir į kitas, prie pulko besikuriančias, dalis.

c) II inž. Bn. – atsarginiai rinkosi į A. Panemunės valsčiaus būstinę, kur buvo 5 PP organizuotas skirstymo punktas. Prie to punkto iš II inž. Bn. buvo paskirti kareiviai, kurie atvykusius atsarginius nukreipdavo į šio Bn. štabą. Štabe paskirtas vienas karininkas pagal sąrašus skirstė atsarginius į dalinius.

d) Auto rinktinė – atsarginių priėmimas vyko per vieną skirstymo punktą.

e) 9 PP Ūkio viršininkas vykdė prisaikdinimą.

I š v a d o s

a) Atsarginių priėmimo tvarka kariuomenės dalyse turi būti iš anksto numatyta ir organizuota pagal M-3 § § 23, 24, 25, 28, 78, 80.

b) Atsarginiai turi savarankiškai ir tiesiog vykti į dalinius (M-3 § 25). Perleidimas dalyse visų atsarginių per vieną skirstymo punktą be galo trukdo visą mob. darbą ir todėl niekuo negali būti pateisinamas.

c) Šaukimo lapeliuose tenka žymėti faktinę dalies ar dalinio kūrimosi vietą, pav., jei naujai kuriama dalis mobilizuojasi Raželių dvare, tai ir šaukimo lapelyje reikia nurodyti vykti į Raželių dvarą. Tačiau, kur reikia, paslaptis turi būti išlaikyta.

d) Mob. metu saikdinti atsarginius, kurie, be to, yra jau kartą prisaikdinti, yra visiškai neleistina.

3. Atsarginių suskirstymas.

Kareivių suskirstyme pastebėti šie netobulumai:

a) Daliniai visai nėra gavę arba gavo nepakankamai tam tikrų kategorijų ir specialybių kareivių, pav., raštininkų, lydimųjų ir autom. pabūklų būriams kareivių, chemijos būriams kareivių, ūkvedžių, dviratininkų, virėjų, įgudusių šaulių, granatų svaidytojų, sekėjų ir pan.

b) Viename dalinyje trūko tam tikros ktg. kareivių, o kitame tos pačios dalies dalinyje tos pačios ktg. kareivių buvo perteklius.

c) Toje pat dalyje kareivių suskirstymas neatitiko jų specialybės, pav., į šaulių kuopą atvyko kulkosvaidininkai, o į kulkosvaidininkų – ne kulkosvaidininkai.

d) Į vienos ginklo rūšies dalinį pateko kitų ginklo rūšių kareivių, pav., į pėstininkus buvo paskirti kavaleristai, artileristai ir pan.

Šie suskirstymo netobulumai galėjo atsirasti dėl šių priežasčių:

a) Daliniai galėjo negauti tam tikros specialybės kareivių, nes iš viso tos specialybės kareivių nėra parengta, pav., virėjai, automatinių pabūklų kareiviai.

b) Divizijų vadai, derindami kareivių paskirstymus pagal mob. direktyvos § § 26, 31 ir 33-39, galėjo į bet kurią ginklo rūšies dalį atsiųsti ir kitų ginklo rūšių kareivių.

c) Į sunkiųjų kulkosvaidžių kuopas pagal šaukimo lapelius galėjo patekti ne kulkosvaidininkai todėl, kad kareivių suskirstymas buvo padarytas nerūpestingai ir šaukimo lapeliai buvo užšifruoti neatsižvelgiant į kareivio specialybę.

d) Į dalinį galėjo pakliūti visai kitos specialybės kareivių dar ir dėl to, kad dalinių vadai priėmė ir paliko pas save atsarginius su svetimo dalinio šifru (tyčia arba netyčia, jei šifras buvo neįskaitomas).

e) Nevienodas ir netinkamas kareivių paskirstymas daliniuose galėjo įvykti ir dėl pasenusių kareivių sąrašų, dėl nesilaikymo iš anksto numatyto paskirstymo, pav., visi anksčiau atvykę kareiviai, nežiūrint specialybės, buvo paskirti į vieną dalinį, kuris buvo norėta greičiau suformuoti.

I š v a d o s.

a) Dar taikos metu reikia daugiau paruošti trūkstamų specialybių kareivių, tai divizijų vadai ir ginklų bei tarnybų viršininkai turi atsiųsti į Kar. Štabą savo siūlymus, kad šį reikalą galima būtų sutvarkyti visoj kariuomenėj.

b) Divizijų vadai turi labai rūpestingai suskirstyti kareivius pagal duotus mob. direktyvoje nurodymus.

c) Dalijų vadai turi paskirstyti kareivius į dalinius taip, kad dalinys galėtų vykdyti jam paskirtus uždavinius. Skirstant atsižvelgti ne tik į ktg. raides, bet ir į specialybes, nepažymėtas raidėmis (pav., virėjai, įgudę šauliai ir pan.). Gautus kitos ginklo rūšies kareivius skirti į tokį dalinį, kur jų pagrindinė specialybė būtų tinkamiausiai išnaudota. Atitinkamai turi

būti užšifruoti ir šaukimo lapeliai. Šitam darbui palengvinti reikės įvesti daugiau kategorijų raidžių.

d) Mob. metu griežtai laikytis iš anksto numatyto suskirstymo. Išimtiniais atsitikimais daliniai gali būti papildomi greičiau atvykusiais atsarginiais, bet tik reikalingos kategorijos ir specialybės (pav., greičiau suformuota RŽBr iš pėstininkų ne ką tenuveiks).

e) Visi mob. sąrašai turi būti rūpestingai vedami, dažnai tikrinami. Kad tie sąrašai menkai kontroliuojami, rodo šie pavyzdžiai:

– Į 6 PP atvyko apie 10 % atsarginių, kurie turėjo senus ir naujus mob. paskyrimus, kas klaidino ir atsarginius ir jų priėmėjus.

– Pats Vilkaviškio apskrities komendantas pranešė, kad tikrina ir taiso mob. planus tik 2 kartus per metus. Gi reikalingas pataisas reikia daryti neatidėliojant, o tik pagrindinį tikrinimą daryti ne mažiau dviejų kartų per metus.

– Karo Aviacijoj dėl netvarkingų suskirstymo sąrašų atsarginius turėjo priimti ir iš naujo suskirstyti pats štabas.

f) Dar taikos metu per pakartojimus dalių vadai turi žiūrėti, kad atsarginiai atliktų pratimus savo specialybėje.

4. Mažumos ir nepatikimas valstybei elementas.

– Dalis mažumų pateko į tokius dalinius, kur jų buvimas gali būti pavojingas net pačiam daliniui (pav., daug vietos vokiečių pateko į IV ir V PABn).

– Kai kuriose dalyse susidarė jau per daug didelis mažumų ir priešvalstybiškai nusistačiusių nuošimtis (2 PP vyravo žydai ir miestelėnai).

Tai įvyko dėl to, kad buvo griežtai laikytasis teritorialinio mob. principo. Gyvenantieji vokiečių pasienyje vokiečiai pakliuvo į ten pat formuojamus batalionus, o Kauno žydai buvo paskirti į Kaune formuojamus dalinius. Toks mažumų ir nepatikimo elemento suskirstymas, siekiant mobilizacijos greičio, pateisinamas, bet visiškai nepateisinamas daliniams skiriamų uždavinių atžvilgiu.

I š v a d o s.

a) Skirstant mažumas, atsižvelgti ne tik į mobilizacijos greitį, bet ir į dalinių paskirtį.

b) Visai neskirti nepatikimų į tokius dalinius, kur jie galėtų lengvai pakenkti, pav., į PABn, telefono centralines, į štabų komandas ir pan.

Priešvalstybiniai nusistačiusius, kurie gali kariuomenėje pradėti varyti žalingą propagandą, reikia išaiškinti dar taikos metu, juos atžymėti ir į kariuomenę mob. atveju visai neimti.

Šis reikalas neatidėliojant tvarkytinas.

c) Žiūrėti, kad į vieną dalį nepakliūtų per didelis kurios nors mažumos nuošimtis.

5. *Atsarginių karinis pasirengimas ir drausmė.*

Mob. metu pastebėta, kad atsargos puskarininkiai yra arba blogai parengti, arba smarkiai primiršę kareivių viršininkų pareigas. Jiems pavestų pareigų gerai atlikti nesugebėjo.

Apskritai, kareivių masė yra drausminga. Didesnių nedrausmės pavyzdžių pasitaikė Kauno įgulos dalyse, kas aiškinama dideliu mažumų ir nedrausmingų miestelėnų nuošimčiu. Kadangi į Kauno įgulos dalis pateko dauguma tų karių, kurie tose pat dalyse atliko karo tarnybą, tai galima manyti, kad ir ankstyvesnis jų auklėjimas ir drausminimas nebuvo tinkamai sutvarkytas.

I š v a d o s.

a) Puskarininkių parengimas nėra tinkamai išspręstas nei tikrojoje tarnyboje, nei atsargoje (retai šaukiami pakartojimams, o kitaip jais niekas nesirūpina).

b) Drausmė yra ilgo ir metodingo darbo padarinys; paleistas į atsargą nedrausmingas karys mob. metu nedrausmingas ir griš. Tačiau drausmė yra lengvai prarandama ir, pirmiausia, dėl vadų kaltės.

c) Į mokomas kuopas ir komandas stengtis skirti lietuvius daugumoje iš ūkininkų.

C. *Susisiekimo priemonių pristatymas.*

1. *Arklių ir vežimų pristatymas.*

Dalis arklių ir vežimų buvo jau pristatyta, vykdant ypatingus pratimus. Iš viso buvo paraginta pristatyti 24390 arklių ir 6708 vežimai, o pristatyta 22204 arkliai ir 6116 vežimai.

Per 10 mob. val. į dalis buvo pristatyta 11,6 % arkl., 13,5 % vež.

“ 20 “ “ “ “ “ “ “	69,8 % “	72,0 % “
“ 30 “ “ “ “ “ “ “	84,8 % “	87,8 % “

Matome, kad arkliai ir vežimai pristatyti pavėluotai. Tas sutrukdė dalis laiku susimobilizuoti.

Pavėlavimo priežastys:

- a) Pavėluotai įteikti raginimo lapeliai (žiūr. skiltį „Mob. skelbimas“).
- b) Arklius ir vežimus reikėjo pristatyti iš labai tolimų vietų, net 2-jų dienų žygio atstumo (100 km).
- c) Tam pačiam piliečiui savo turtą reikėjo pristatyti į kelias kariuomenės dalis.
- d) Pristatomo turto savininką mobilizavus, nebuvo kas pristato jo turtą.
- e) Dalis piliečių su pristatytu turtu nemažai laiko sugaišo ieškodami paskyrimo vietų, nes neaiškiai raginimo lapeliuose buvo sužymėti šifrai, o kai kuriose kariuomenės dalyse arba ne laiku ir netinkamose vietose buvo išstatyti nukreipimo postai.
- f) Dalis piliečių nepakankamai supranta skubaus pristatymo svarbos, o kita dalis vėlavo pristatyti turtą dėl savo apsideidimo ir blogos valios.

I š v a d o s.

- a) Dideliuose valsčiuose raginimo lapelius reikia laikyti pas seniūnus (žiūr. skiltį „Mob. skelbimas“). Be to, atitinkamos savivaldybės šį darbą organizuodamos turi griežtai vadovautis M-1 § § 45, 46, 49 ir 52, o apsk. komendantai – M-1 § 10.
- b) Kad nereikėtų iš tolimų vietų turto pristatyti, reikia mažinti viename mob. centre kuriamų dalių skaičių (pav., Kaune).
- c) Vieno piliečio turtas turi būti skiriamas į vieną kariuomenės dalį.
- d) Raginimo lapeliuose šifrai turi būti žymimi aiškiai; nukreipimo postai turi būti išstatyti laiku ir tinkamose vietose.
- e) Reikia išaiškinti visiems piliečiams, kad mob. turtas turi būti pristatomas kaip galima greičiau. Tą darbą, be kariuomenės, galėtų atlikti ir kitos organizacijos (Šaulių s-ga, Jaunoji Lietuva, „Pavasario“ s-ga ir kit.).

2. Pristatytų arklių, vežimų, pakinktų ir balnų stovis.

- a) Arkliai. Daugumoje pristatyti gerame kūne.

Apie 80 % arklių buvo pristatyta nekaustyčių arba kaustyčių tik 2 kojom.

Pristatyti iš tolimų vietų arkliai buvo išvargę ir tuoju žygiui netiko, reikėjo duoti poilsio. Be to, kai kurioms kariuomenės dalims dalis arklių buvo pristatyta sužalotų, nesveikų, kumelingų kumelių (3 KP, 2 KP, I Inž. Bn, 3 AP).

b) Vežimai. Pristatyti labai blogi ir apie 60 % netinkamų žygiui. Nemaža dalis susidėvėjusių, be drobynų¹³, be dyselių¹⁴, branktų ir kitų reikalingiausių priedų. Tinkamą žygiui vežimą galima buvo sudaryti tik iš kelių pristatytų vežimų. Vienkinkiai vežimai, kaip praktika parodė, kariuomenės reikalams netinka, nes jie yra silpni, maži ir sunkiai pritaikomi.

c) Pakinktai. Daugumoje pristatyti nepilno komplekto ir blogi. Labai mažas % tiko žygiui.

d) Balnai. Beveik visai netinka kariuomenės reikmėms. Pristatyti be dekių, neturi reikalingų įrengimų ginklams ir aprangai pritvirtinti.

Pristatytų priemonių netinkamumas taip pat žymiai sugaišino mob. darbus. Labai daug laiko reikėjo sugaišinti kaustant arklius, o kai kuriose dalyse (2 PP, 3 PP) dėl laiko stokos išėjo žygin su dalimi nekaustyčių arklių. Padaryta gerai, nes atidėti žygį dėl nekaustyčių arklių negalima. Sergančius ir netinkamus arklius reikėjo pakeisti.

Daug laiko pareikalavo netikusių vežimų ir pakinktų pritaikymas žygiui. Dalį šių priemonių pavyko sutaisyti, o dalis turėjo likti. Dėl to teko jau pakrautą turtą perkrovinti, o kai kur turto dalis turėjo likti arba vežimai buvo perkrauti virš normos ir arkliai sunkiai vežė.

Priežastys, dėl kurių pristatytas netinkamas turtas.

a) Nepakankama kariuomenės reikalams registruotų priemonių kontrolė, „Kariuomenės reikalams susisiek. priem. tikrinti ir reg. taisyklių“ § 32 ir „Susisiekimo priemonių tinkamumo kariuomenės reikalams nustatymo instrukcija“ § 24 nebuvo griežtai vykdomi.

b) Naktis, skubotas priiiminėjimas, neprityrę priėmėjai ir gana paviršutiniškas registruoto turto aprašymas leidžia blogos valios piliečiams pristatyti ir įbrukti kariuomenei vietoj gero registruoto turto netinkamą neregistruotą. Yra kariuomenės dalių, kur neregistruoto turto buvo pri-

¹³ **Drobnya** – vežimo šoninė tvorelė, gardis, dranga (G. S.)

¹⁴ **Dyselis** – gražulas (G. S.)

statyta apie 50–60 % (5 PP).

c) Ir geri arkliai, pristatyti iš toli, dėl nuovargio tuojau žygiui netiko.

I š v a d o s.

a) Kariuomenės reikalams imti tik būtinais reikalingą ir galimą panaudoti (t. y. tinkamą) turtą. Todėl reikia:

– kuo greičiausiai nustatyti tinkamo kariuomenės reikalams vežimo tipą (standartą) ir įpareigoti piliečius tam tikrą skaičių tokių vežimų pasigaminti. Vežimų tipą turi nustatyti specialistų komisija, o piliečius turi įpareigoti specialus tuo reikalu įstatymas.

Panašiai turi būti sutvarkytas ir pakinktų reikalas.

– Balnų visai neimti, nes reikalingą balnų skaičių gali pasigaminti pati kariuomenė.

– Peržiūrėti tarnybų organizaciją, racionaliai sumažinti gurguoles.

b) Atidžiai vykdyti registruotų kariuomenės reikalams priemonių kontrolę pagal veikiančius šiuo reikalu įstatymus, taisykles ir duodamus nurodymus.

c) Reiktų įpareigoti piliečius, kad pristatytų pakaustytus arklius arba, mažiausia, kad pristatytų kartu su arkliu ir pasagas. Kariuomenės dalis aprūpinti dideliu skaičiumi kaustymo įrankių.

d) Piliečiams dėl blogos valios pristačius blogą turtą, bausti visu griežtumu.

e) Valsčių viršaičiai ir seniūnai turi žiūrėti, kad mob. metu į kariuomenę nebūtų imamos nepanaudotino stovio kumelės (4 mėn. prieš ir 3 mėn. po apsikumeliavimo). Jų vieton turi būti paskirta arkliai bendra priemonių mobilizacijos paskyrimo tvarka.

3. Pristatyto turto priėmimas ir ženklinimas.

Kariuomenės dalyse pristatyto turto priėmimas ir ženklinimas užtruks labai ilgai ir buvo nepakankamai tvarkingas. To priežastys yra šios:

a) Iš anksto nebuvo tinkamai pasiruošta pristatomą turtą priimti: nenumatyta priėmėjų, neparūpinta kvitų ir ženklinimo priemonių ir t. t.

b) Kai kuriose kariuomenės dalyse pristatytas turtas buvo priimamas ne daliniuose, bet centralizuotai.

c) Ypatingai ilgai ir netvarkingai vyko turto priėmimas naujai kuriamose kariuomenės dalyse, nes skiriamas kadras buvo labai negausus ir

atvyko pavėluotai.

d) Priimamo neženklinto turto tikrinimas, jo ženklimas, reikalingų kvitų surašymas taip pat lėtino priėmimo darbą.

I š v a d o s.

a) Turto priėmimas turėjo būti tvarkomas pagal M-3 §§ 32, 33, 34.

Priėmimo darbas turėjo būti gerai organizuotas atsižvelgiant į vietos sąlygas. Paruošiamieji darbai turėjo būti atlikti iš anksto (ženklinimo lentelių pagaminimas ir pan.).

b) Visais atvejais paskirtieji turtui priimti žmonės turi būti laiku savo vietose.

Todėl ypač svarbu kuo greičiausia pasiųsti kadrus naujai kuriamoms formacijoms (M-3 §§ 19–20.).

c) Dabar turtas ženklinamas priėmimo metu. Ženklimo būdas nėra tobulas (pririšamos lentelės greitai pasimeta). Priėmimo darbas būtų greitesnis, jei turtas būtų ženklinamas iš anksto dar registracijos ir tikrinimo metu. Tas iš dalies sukliudytų blogos valios piliečiams pristatyti blogą neregistruotą turtą ir pagreitintų priėmimą.

d) Kad už pristatytą blogą priemonę gautų ir blogesnę atlyginimą, kariuomenės priėmėjai, priimdami turtą, vertins jį kokybės rūšimi, pagal kurią ir bus atlyginama.

4. Piliečių skundai dėl susisiekimo priemonių ėmimo ir pristatymo.

Piliečiai skundžiasi, kad

1. Tam pačiam piliečiui teko savo turtą pristatyti į kelias dalis, kurios yra toli (net iki 50 km) viena nuo kitos. Kartais tai buvo labai sunku įvykdyti; pav., priėmėjai iš atvykusio su imamais arkliais ir vežimu ūkininko arklius paėmė, o vežimą nurodė pristatyti visai į kitą vietą.

2. Iš vieno ūkininko paėmė paskutinį arklį, o iš jo kaimyno, kuris turi daug ir geresnių arklių, nieko neėmė (pav., iš ats. pulkininko Merkio, iš plk. ltn. Statkevičiaus ir daugelio kitų nė vieno arklio nebuvo paimta).

Šiuodu nusiskundimai yra visai pamatuoti. Tokių atsitikimų mob. metu pasitaikė gana daug (ypač II PD plote).

Nevykusiai turtas buvo paskirstytas todėl, kad kai kurie aps. komentantai ir dalių vadai visai neatkreipė dėmesio į Kar. Vado duotus šiuo rei-

kalu nurodymus (žiūr. Aukštaičių rinktinės reliaciją) ir skirstydami mob. turtą visai neatsižvelgė, kad jis būtų greit ir kuo patogiausiai pristatytas į dalį. Tuo būdu jie ne tik sukėlė ūkininkų pasipiktinimą, bet, kas dar svarbiau, labai sumažino mobilizacijos greitį.

Paskutinio arklio paėmimas gali būti pateisinamas mob. greičiu, jei visi tinkami iš tos vietos arkliai būtų paimti. Tačiau, jei arkliai buvo imami ne visi, tai paskutinio arklio paėmimas, paliekant pas kaimyną kelis, yra nepateisinamas ir žalingas. Tai, žinoma, galėjo įvykti ir dėl nepakanamos registracijos kontrolės (naujas arklių prieaugis galėjo būti dar neuzregistruotas ir todėl nepaimtas) ir dėl pareigūnų ar piliečių nesąžiningumo (tinkamų arklių nuslėpimas).

I š v a d a.

Visi pareigūnai, nuo kurių priklauso imamo turto registracija ir jo paskirstymas, turi gerai šį darbą atlikti ir įsidėmėti, kad blogai atliktas darbas žalingai atsiliepia ne tik į mob. greitį, bet ir į gyventojų moralę. Dėl pasireiškusių šioje srityje mob. metu netvarkos smarkiai piliečių akyse nukentėjo ir visos kariuomenės vardas.

D. A p r ū p i n i m a s.

1. Ginklavimo turtas.

a) Turto paskirstymas ir laikymas.

Turimo ginklavimo turto ištekliai buvo paskirstyti gerai ir laikomi formacijų kūrimosi vietose arba netoli jų, išskyrus kai kuriuos PABn, kuriems turtą teko pristatyti iš toliau, kas pareikalavo daug laiko.

b) Išduoto turto stovis. Ne visas išduotas turtas tiko vartoti. Pasitaikė šių trūkumų:

1) išduoti s. k. sugedę ir be reikalingų dalių (VII PABn, I Ats.Bn, 10.PP);

2) gautos iš sandėlio 3 haubicos turėjo būti tuoj vežamos į dirbtuves taisyti (I.AP);

3) gauti iš sandėlio neliečiamos atsargos šautuvai, surūdiję, be tarnybinių įrašų;

4) elektros kapsuliai perrūdiję, tik 30 % tinkamų vartoti (II Inž.Bn);

5) išduotos rankinės granatos be kapsulių; šoviniai be apkabų (16.PP, II Inž.Bn);

6) kardai, durtuvai, pistoletai išduoti be pakabų, kabūrų;

7) s. k. vežimėliai be pakinktų (3.PP).

Pažymėti 1–5 trūkumai galėjo atsirasti tik todėl, kad turtas buvo labai prižiūrimas, retai, arba nerūpestingai, tikrinamas. Ypač nedovanotina laikyti sandėliuose sugedusius s. k. ir artilerijos pabūklus, o geriems ginklams leisti rūdyti.

Pažymėti 7 trūkumai kyla dėl Ginklavimo valdybos ir Intendantūros nesuderinto veikimo, nes dalį turto tiekia viena, o kitą dalį kita tarnyba.

c) Ginklavimo turto trūkumas.

Visuose daliniuose trūko:

1) pistoletų,

2) šalmų,

3) dujokaukių žmonėms (didelę dalį dujokaukių buvo sunku dėl mažo pasirinkimo ir mažų dydžių pritaikyti, kita dalis buvo labai senų, kai kur dujokaukės išduotos su mokomaisiais kostuvais¹⁵),

4) dujokaukių arkliams visai nebuvo,

5) šovinių „Oerlikon“ 20 mm,

6) šautuvų granatų,

7) žiūronų,

8) taikymo įrankių (busolių¹⁶, panoramų¹⁷, tolimačių¹⁸ ir pan.).

Atsargos daliniams, be to, trūko ir l. kulkosvaidžių, šautuvų ir durtuvų.

–

I š v a d o s.

a) Ir ateityje ginklavimo turtą laikyti dalių mob. vietose arba kaip galima arčiau. 1939 m. Įsak. Kar. Nr. 79 leidžia šį klausimą sutvarkyti geriau.

¹⁵ Filtrais (G. S.)

¹⁶ **Busolė** – prietaisas artilerijos ugniai valdyti, sudarytas iš kompasu, skritulinio kampačio ir optinio įtaiso (monokuliario, periskopo) (G. S.)

¹⁷ **Panorama** – optinis įtaisas, leidžiantis tiksliai nustatyti ginklus ir kitus tolimojo ginklo taikinius (G. S.)

¹⁸ **Tolimatis** – optinis prietaisas atstumui, toliui, linijų ilgiui matuoti (G. S.)

b) Atsargos daliniai pradžioj turėtų gauti bent pakankamą skaičių ginklų mokymosi tikslams.

2. Sanitarijos ir veterinarijos turtas.

Turimas sanitarijos ir veterinarijos turtas buvo suskirstytas gerai ir laikomas prie reikalingų formacijų. Todėl šis turtas buvo išduotas greit ir be ypatingų kliūčių.

Kai kurioms formacijoms trūko priklausančio pagal lenteles sanitarinio turto (V PD ligoninė, V PD tvarst. kuopa, kariuomenės skaidinio sanit. įstaigos ir PAB-nai).

Išduoti pinigai nupirkti trūkstančių įrankių negalėjo būti panaudoti, nes vietoje (pav., Panevėžyje) tokio specialaus sanit. turto niekuomet negalima gauti.

Prie užantspauduotų sanit. turto dėžių nebuvo pridėta jose esančio turto sąrašų. Dėžės tikrinimas be turto sąrašo reikalauja daugiau laiko.

Sanit. ir veterin. turto stovis. Dėl turto netinkamumo nusiskundimų nebuvo.

I š v a d o s.

a) Sanitarijos ir Veterinarijos V-bos turi pačios užpirkti sunkiai ar ne visur gaunamą turtą ir jį reikalingoms formacijoms išsiuntinėti.

b) Ant kiekvienos dėžės dangčio turėtų būti priklijuotas dėžėj esančio turto sąrašas.

3. Intendantūros turtas.

a) Turto laikymas. Kar. Tiekimo Viršininko pranešimu (1939 m. raštas Nr. 1970) kar. dalys ir užnugario įstaigos, pasiremiant pačių kar. dalių pranešimais, yra aprūpintos vidutiniškai taip:

Pėst. div. organ.	PD teritorijoj sudėties dalys ir įstaigos	esančios tarnybos ir įstaig.
Danga (rūbais ir baltiniais)	100 %	apie 60 %
Apranga (išskyrus kuprines)	100 %	„ 50 %
Lauko virtuvės	100 %	„ 90 %

Tačiau šis turtas nebuvo laikomas ten, kur jis buvo reikalingas, nors Kar. Intendantui ne kartą buvo sakyta ši reikalą sutvarkyti. Kariuomenės Intendanto nurodymu kar. dalys, turinčios turto perteklių, turėjo jį perduoti kitoms dalims mobilizacijos metu. Tai padaryti, kaip praktika parodė, nebuvo galima. Beveik visos tuo būdu numatytos aprūpinti dalys (daugiausia užnugario daliniai) laiku joms skirto, bet kitur laikomo turto negavo, o kai kurioms teko ir išžygiuoti su dalimi neaprengtų kareivių (I PD Inž. Bn.).

Be to, Kar. Tiekimo Viršininko ir Kar. Intendanto duoti turto suskirstymo reikalu nurodymai buvo labai bendro pobūdžio, nekonkretūs. Šį, taip svarbų, darbą vis tiek teko atlikti, bet jau mobilizacijos metu. Pats Kar. Intendantas praneša (ištraukos iš rašto Nr. 2961, 1939 m. gruodžio 13 d.):

„Yra pavyzdžių, kad kariuomenės dalys net 500 % turto reikalavo daugiau, kaip joms buvo reikalinga. Tiekimo įstaigoje patikrinti kar. dalių reikalavimų teisėtumo ant greitųjų nebuvo galima. Iš atsargos atėję ūkio pareigūnai, rašydami reikalavimus, nesilaikė jokių nuostatų ir tuo reikalu duotų nurodymų...“ „Kadangi naujai formuojamas kar. dalis negalima buvo aprūpinti viskuo iš vienos kurios nors dalies išteklių, tai prisiėjo tikrinti pulkų turto sandėlius ir skirstyti, iš kur kam kas skiriama, tas aišku sudarė daug sunkumų“.

Neaprenginti intendantūros turto daliniai sudarė blogą visuomenei vaizdą; mokyti tokius dalinius ir palaikyti drausmę buvo labai sunku.

b) Turto stovis.

1) Nevertotas turtas. (Iš neliečiamų išteklių)

– Apie 15 % dangos buvo per mažų išmierų, ypač siauros mundurų apykaklės. Dėl to dalis atsarginių turėjo išvykti žygin nuosavais baltiniais ir rūbais, o jiems skirtą dangą teko vežti gurguolėse.

Dar taikos metu dalys ne kartą kreipėsi į Kar. Intendantūrą didesnių išmierų dangos reikalu, bet be teigiamų rezultatų, nes jokių pakeitimų savo laiku nebuvo padaryta.

– Arklių apranga. Trūko šio reikalingo turto:

– tinkamų kantarų¹⁹,

¹⁹ **Kantaras** – į kamanos panašus odinis arba medžiaginis pakinktas, skirtas arkliui vežti ar ganyti. Su juo nėra naudojami žąslai (G. S.)

- dekių²⁰ arkliams uždengti,
- arkliams šerti žiubčių²¹,
- kilnojamų metalinių barjerų arkliams rišti (barjerai turi būti lengvai transportuojami),
- arkliams valyti įrankių,
- nustatyto pagal lenteles lauko kalvių skaičiaus.

Vartotas turtas. Veikiančios dalys turėjo savo vartotą turtą perduoti atsargos dalims.

Be perdavimo sunkumo, prisidėjo dar ir šio turto panaudojimo sunkumai, nes dalis to turto buvo per daug sudėvėta, lietaus sulyta, baltiniai nešvarūs (neskalbti).

I š v a d o s.

a) Turtas turi būti laikomas ten, iš kur besikuriančios formacijos galėtų jį betarbiai ir greit paimti (Kar. Įsak. 1939 m. 79 nr. šį reikalą išsprendžia).

b) Visas mob. metu reikalingas turtas turi būti suskirstytas, intendantų nurodymais, dalims iš anksto. Jokie turto reikalavimai mob. metu negali būti rašomi. Tikrinti sandėlius mob. metu taip pat yra per vėlu.

c) Atitinkama specialistų komisija turi nustatyti, kurių išmierų ir kokiam santykiu danga yra reikalinga.

d) Reikėtų pašalinti pastebėtus arklio aprangos trūkumus. Trūkstamą turtą turėtų pagaminti Kariuomenės Intendantūra, dalį turto (žiupčiai, dekliai) galima būtų įpareigoti atnešti piliečius.

e) Vartotas turtas gali būti panaudotas ne visas ir tik po kelių dienų; išduoti nescalbtus nešvarius baltinius negalima.

4. Aprūpinimas maistu. (Mitybos reikalai).

A. Duona.

Tik labai mažas nuošimtis atsarginių atsinešė su savimi reikalaujamus 2 kg duonos.

Beveik visoms dalims mobilizacinis duonos kiekis buvo laiku iškeltas arba pristatytas. Tačiau ne visos dalys ir daliniai laiku ir tvarkingai duoną atsieniė, todėl kai kurie daliniai išvyko žygin su nepilna duonos norma.

²⁰ **Dekis** – gūnia arkliui uždengti (G. S.)

²¹ **Žiubčius** – avių maišelis su pasaitu arkliams šerti (G. S.)

Pasitaikė privatinųjų kepyklų, dažniausiai žydų savininkų, kurios negalėjo tuoj iškepti reikalaujamo duonos kiekio, nes neturėjo raugo ir miltų atsargos.

I š v a d o s.

a) Griebtis atitinkamų žygių, kad atsarginiai atsineštų reikalaujamą duonos kiekį. Viršaičiai, seniūnai ir lapelių skleidėjai turi dar žodžiu priminti šią pareigą šaukiamiesiems.

b) Duonos aprūpinimo planas turi būti iš anksto žinomas visiems suinteresuotiems pareigūnams ir griežtai jų vykdomas.

c) Pasitikėti privatiems rangovams, ypač nelietuviams, negalima. Svarbiausios kariuomenės talkininkės ir taikos metu turėtų būti „Parama“, „Maistas“, „Lietūkis“ ir „Pienocentras“.

B. Mėsa. Visos formacijos nustatytu mėsos kiekiu laiku aprūpintos. Pasitaikė nepilnai aprūpintų dalinių (pav., Rokiškyje 1 transp. kuopa), bet tik dėl to, kad formavosi netvarkingai (kadras atvyko pavėluotai ir pan.).

Dėl pulkų skerdyklų veiklos nusiskundimų nėra. I PD skerdykla neturėjo skerdimų įrankių ir todėl buvo palikta mobilizavimosi vietoje.

C. Maistpinigiai. Dėl maistpinigių normų prieš mobilizaciją jokių nurodymų nebuvo duota. Kilusius neaiškumus, kam ir kiek mokėti, teko aiškintis jau mob. metu.

D. Karo meto davinyš. Buvo neaišku, ar PABn duoti karo, ar taikos meto davinį. Įsak. Kar. 1939 m. Nr. 68 § 4 nustatė taikos meto davinį, o tuo pat metu Kar. Įsak. Nr. 73 – karo meto davinį.

E. Pašaras. Sunkumų apsirūpinti pašaru nebuvo, išskyrus Kauno rajoną, kur buvo sukoncentruota didelis kariuomenės skaičius. Iš Kauno apylinkių užpirkti didesnius kiekius pašaro buvo sunku, o vėliau jo (ypatingai dobilų) būtų ir visai pritrūkę. Rinkti pašarą iš tolimesnių vietų dalys nebuvo pasirošusios. Jei mobilizaciją tektų vykdyti pavasarį, tai pašaro klausimas būtų visai sunkiai sprendžiamas. Kariuomenės intendantūra turėtų į tai atkreipti dėmesį.

Arklių savininkai daugumoj nustatytos pašaro normos nepristatė.

F. Pristatymas mitybai, maisto reikalavimai, žinios apie išteklius.

a) Mob. metu besirenkančių atsarginių priskyrimo mitybai tvarka pasirodė gera.

b) Dalys, reikalaujamos maisto iš junginių komendantų, o šie iš Kar. Intendantų, nesilaikė It.-57, 72 str.; t. y. reikalavo ne poryt dienai, bet rytdienai.

Kar. Intendantas vėlai gaudavo per junginio intendantus iš dalių žinias apie turimus išteklius (It.-57, 63 str. 2 p. forma, 5 pried.).

5. Aprūpinimas pinigais.

Paskelbus mobilizaciją, beveik visos kariuomenės dalys buvo aprūpintos pinigais mob. planuose nustatytu laiku ir kariuomenei aprūpinti direktyvos Nr. 2420 nustatyta tvarka.

Naujai sukurtoms dalims, kurios neturėjo iš anksto pagamintų antspaudų, pinigai gauti kiek vėliau.

1. KP pirmasis skaidinys išvyko neaprūpintas pinigais, nes pulkas gavo pinigus 8-tą mob. valandą, o skaidinys turėjo išvykti po 6-tos mob. valandos.

2. Lauko ligoninė gavo pinigus pavėluotai, nes bankas neturėjo reikalingo šifro.

Iš dalių išdininkų ne visi daliniai laiku apsirūpino pinigais dažniausiai dėl savo kaltės.

Atlyginimo reikalas, ir taikos metu komplikuoatas, mob. metu dar labiau supainiotas. „Kariams karo metu aprūpinti“ įstatymui vykdyti buvo išleistos pirmosios taisyklės (Įsak. Kar. 1939 m. Nr. 65) po dešimties dienų (Įsak. Kar. 1939 m. Nr. 74) – antrosios, kurios ne tik prieštaravo pirmosioms, bet dėl antro str. (avansai už laipsnį) buvo nesuderintos su veikiančiais įstatymais (Civ. proc. įst. 1086 str.), o dėl 8 str. (drabužiai) prieštaravo pačiam „Kariams karo metu aprūpinti“ įstatymui.

Mob. avansai, skiriami smulkiam turtui (raštinės medžiaga, žibintai, žibalas, virimo įrankiai ir pan.) pirkti, ne visur galėjo būti tuojau pilnai panaudoti, nes pareigūnai arba neturėjo laiko (dalis turėjo greit išvažiuoti) reikalingiems daiktams nupirkti, arba jų visai vietos rinkoje negavo (pav., žibalo, žibintų).

I š v a d o s.

a) Nustatyta mob. periodui pinigais aprūpinti tvarka pasirodė tinkama.

b) Jei tas pats bankas išmoka pinigus kelioms dalims, turi būti nu-

statyta išmokėjimų skubotumo eilė. Pirmiausia turi būti išduoti pinigai dalims, turinčioms pirmuosius skaidinius.

c) Šifrai ir antspaudai turi būti sutvarkyti ir paruošti iš anksto.

d) Pinigų išmokėjimo tvarka dalyse turi būti iš anksto numatyta. Visi atitinkami dalies dalinių pareigūnai turi jų griežtai laikytis.

e) Karo metu turi būti iš anksto nustatytas visiems kariams nekomplikuotas atlyginimas be jokių praktikuojamų taikos metu išskaičiavimų ir kitų atskirų atlyginimo elementų. Nustatytas atlyginimas be tikrai rimtų priežasčių neturi būti kaitaliojamas.

f) Visas smulkus, bet tučtuojau mob. metu reikalingas turtas turėtų būti užpirktas iš anksto ir laikomas neliečiamoje atsargoje; pinigus duoti tik ne taip greit reikalingam turtui pirkti.

6. Technikos turtas.

Visu 100 % kariuomenės dalys buvo aprūpintos tik kastuvėliais.

Kito technikos turto trūko nuo 30 iki 75 %. Bet ir turimo turto dalis yra pasenusi, sudėvėta ir vartoti netinkama.

Dalyse laikomas technikos turtas dėl specialistų stokos yra blogai prižiūrimas.

Dirbtuvės prie DTrP Auto. Kp. neturėjo reikalingiausių įrankių ir remontui medžiagos, todėl atlikti negalėjo.

I š v a d o s.

a) Technikos turtas brangus, beveik visas perkamas užsienyje. Nežiūrint to, dalys turi būti aprūpintos būtiniausių technikos turto. Pirmoje eilėje reikia papildyti ryšių turtą ir pirmiausia telefono aparatais. Telefonistai gali negauti šautuvų, bet aparatus turi turėti.

b) Turimą technikos turtą geriau prižiūrėti ir laiku taisyti.

c) Kariuomenės auto. ir moto. priemonių klausimas turi būti sprendžiamas lygiagrečiai su mobilizuojamų auto. priemonių klausimu (žiūr. str. 7).

7. Autovežimai, motociklai, dviračiai.

Pristatymas ir priemonių stovis.

Autovežimai, motociklai ir dviračiai į kariuomenės dalis buvo pristatyti, su mažomis išimtimis, visur laiku ir numatytam kiekyje, išskyrus 2.KP, kuriam iš priklausančių 9 motociklų pristatyta tik 2.

Bendrai, mechaninės važiavimo priemonės bene visos buvo pristatytos tinkamam stovyje. Dalyse, kur tų priemonių susitelkimas buvo didesnis, jų vertės vaizdas buvo toks:

Šarvuočių rinktinėje. Iš 49 mobilizuotų autovežimų apie 8 % buvo visai netinkamų kariuomenės reikmėms, apie 10 % reikalavo smulkaus remonto.

Auto rinktinėje. Visai tinkamų autovežimų buvo 25–40 %, apie 30 % reikalavo mažesnio remonto, apie 25 % vidutinio, ir apie 15 % – kapitalinio remonto.

Karo aviacijoje. 50 % lengvųjų automobilių netiko kariuomenės reikmėms ir 10 % reikalavo remonto. Sunkvežimių 15 % netinkamų, 50 % reikalavo remonto.

1. KP mob. metu gautų san. auto. kokybė, o ypač vidaus įrengimai, buvo labai blogame stovyje. Vidaus san. reikalams įrengimai aprūdiję, odinės dalys sutrūnijusios ir greit sprogdavo.

Dėl tokio priemonių stovio prašosi išvada, kad atitinkami pareigūnai mažai kreipė dėmesio į „Kariuomenės reikalams susisieki mo priemonių tikrinti ir registruoti taisyklių“ 32 §. Šis apsileidimas labai pakenkė mobilizacijos eigai ir sklandumui. Kariuomenės dalys netinkamus ir kapitalinio remonto autovežimus negalėjo tuoj pat jų panaudoti, o auto. pareikalavimas pirmosiomis mob. valandomis buvo ypatingai didelis. Teko atitraukti pareigūnus remontui, užkimšti dirbtuves ir t. t.

Mob. pradžioje buvo pristatyti blogesnieji keleiviniai autobusai, kurie vėliau buvo keičiami geresniais. Tokie „atitaisinėjimai“ mob. metu neleistini.

Beveik visos kariuomenės dalys nusiskundė, kad autovežimai pristatyti be reikalingiausių įrankių ir atsarginių dalių komplektų. Užklausti piliečiai aiškinosi, kad jie nežinoję, kokie įrankiai ir atsarginės dalys autovežimui priklauso. „Susisieki mo priemonių tinkamumo kariuomenės reikmėms nustatymo instrukcija“ § 15 konkrečiai nenustato, o tik pagei-

dauja, kad autovežimai turėtų reikalingiausias atsargines dalis ir įrankius bei medžiagą smulkiems taisymams. Reikalingos šiuo reikalu pataisos minimoj instrukcijoje yra padarytos.

Dauguma kariuomenės dalių pageidauja, kad mobilizuojami autovežimai turėtų tam tikrą žinialapį-formuliarą, kuriame būtų atžymėta mašinos galingumas, tonažas, padangų išmieros, cilindrių talpa, tepimo schema, kiek sunaudoja degalų 100 km ir t.t. Toks žinialapis daug palengvintų ir pagreitintų autovežimų priėmimą ir nekomplikuotų tiekimo bei eksploatacijos klausimo, todėl naujojoje mob. direktyvoje jis yra numatytas.

Ne geresnis vaizdas susidarė ir su motociklų mobilizavimu, pavyzdžiui,

Karo aviacijoje – 70 % mobilizuotų motociklų netiko, dauguma dėl mažo galingumo variklių ir 15 % reikalavo remonto.

Auto rinktinėje – apie 40 % motociklų netiko dėl mažo galingumo. Panašus vaizdas ir kitose dalyse.

Dalys dėl motociklų galingumo savo laiku iškelti klausimo negalėjo, nes jos motociklų suskirstyme gauna tik skaičių, o apie motociklų rūši žinių neturi. Tenka pabrėžti, kad motociklų krašte yra labai ribotas kiekis ir tie patys mažo galingumo ir įvairių tipų. Reiktų dėti pastangų, kad atitinkamai reguliuojant autovežimų ir motociklų importą, būtų galima padėti pataisyti.

Beveik visose dalyse pastebėta, kad mobilizuoti dviračiai buvo silpnos konstrukcijos ir susidėvėję. Pav., Karo Aviacijoje – 25 % dviračių buvo visai netinkamų, o 25 % reikalavo remonto. Ryšių rinktinėje – 25 % visai netinkamų. 1.KP dviratininkų būryje po žygio paaiškėjo, kad 50 % dviračių nepasiekė postovio vietos ir turėjo būti vežami gurguolėmis. Per visą žygį iš 30 mobilizuotų dviračių nebuvo nė vieno, kuriam nebūtų reikėję daryti remonto, tuo tarpu kai 42 kariški dviračiai visi atvyko be sugedimų.

Atrodo, kad priežastis blogo dviračių stovio iš dalies yra retas ir nestropus jų tikrinimas, o iš dalies – importo nesutvarkymas. Privatūs biznieriiai įveža dviračius, neatsižvelgdami į jų kokybę, o į pigesnę kainą. Reiktų sutvarkyti dviračių importą, o ir steigiamam dviračių fabrikui Lietuvoje nustatyti aiškias paminų kondicijas, atitinkančias mūsų krašto reikalavimus.

Šoferiai.

Mob. metu buvo mobilizuojama dalis Kauno miesto ir užmiesčio susisiekimo nemobilizuojamų autobusų šoferių, nors jie buvo nuo mobilizacijos atleisti. Čia galima įžiūrėti atitinkamų pareigūnų apsilėidimą, nes Kar. Štabo III sk. raštu Nr. 31573 iš 1939 m. buvo įsakmiai pabrėžta, kad Kauno miesto ir užmiesčio nemobilizuojamų autobusų nemobilizuojami ir šoferiai.

Tektų padaryti išvadų ir dėl šoferių ginklavimo. Šiuo laiku šoferiai ginkluoti pistoletais, o jų padėjėjai – šautuvais. Reiktų siekti, kad sunkvežimių ir autobusų šoferiai bei jų padėjėjai būtų ginkluoti tik šautuvais, o lengvųjų automobilių šoferiai – pistoletais, nes jie retai atsidurs situacijoje, kur tektų panaudoti šautuvus. Visuose auto vežimuose šautuvų laikymui reikia įtaisyti specialius stovus.

Degama medžiaga.

Autobusai ir sunkvežimiai naudoja įvairų kurą. Pav., šarvuočių rinktinėje iš 46 motorizuotų autovežimų 19 naudojo motoriną²² ir 27 gazolį²³. Panašus vaizdas ir kitose dalyse.

Nevienoda degama medžiaga labai apsunkina tiekimo įstaigų, tiek pačios kariuomenės dalių tiekimo darbą, ypač, kad kariuomenės reikalams neliečiamoje atsargoje laikomas tik benzinas. Dėl skubotumo sukeitus degalus, galėtų būti net nelaimingų atsitikimų. Šis klausimas spręstinas iš pagrindų.

Dalis autovežimų savininkų skundėsi, kad mob. metu jie neturėjo degamosios medžiagos pristatyti autovežimus į paskyrimo vietas, o įsigyti negalėjo dėl skysto kuro pirkimo suvaržymo. Vieniems apsirūpinti degia medžiaga padėjusi policija, kitiems valsčių valdybos ar komendantai.

Atrodo, kad reikalas buvo sutvarkytas pakankamai ir nusiskundimai nepamatuoti, nes „Karo metu pervežimams pasiruošti ir vykdyti direktyvos“ § 34 įpareigoja ruožo autobusą turėti tiek degamos medžiagos, kad galėtų pristatyti mašiną į paskyrimo vietą, o kitiems autovežimams Kar. Štabo III sk. raštu Nr. 11222 iš 1938 m. Kar. Štabo IV skyriaus vir-

²² **Motorinas** – tarpukariu naudota speciali degalų rūšis (G. S.)

²³ **Gazolis** – dyzeliniai degalai (G. S.)

šininkas įpareigotas, kad suimamos mašinos į paskyrimo vietas atvykti visose numatytose benziniui laikyti vietose turi būti laikoma pakankama degalų atsarga.

Kadangi ir ateityje prieš mobilizaciją ir mobilizacijos metu neabejotinai bus skysto kuro pirkimo suvaržymai, tai reikia autovežimų savininkus įpareigoti, kad jie visada turėtų neliečiamoje atsargoje tiek degios medžiagos, kiek jos reikalinga autovežimui pristatyti į paskyrimo vietą. Blogiausiu atveju tenka autovežimų savininkams suteikti teisę mob. metu su paraginimo lapeliu gauti atitinkamą kiekį degamosios medžiagos be jokių administracinių organų tarpininkavimo.

Kiek kitokio pobūdžio įvykis buvo 3.PP. Suimami autovežimai buvo įpareigoti atvykti į Raseinių komendantūrą, kur, surašius kvitus, turėjo vykti į Kėdainius. Autovežimų savininkai degamosios medžiagos buvo pasiėmę tik tiek, kad užtektų atvykti ligi Raseinių, todėl vėliau kilo neišskumų ir nusiskundimų dėl to, kas turi sumokėti už degamą medžiagą nuo Raseinių ligi galutinės paskyrimo vietos.

Šis faktas prieštarauja M-1 § 63, kuriame aiškiai pasakyta, kad važiuojamas priemonės į paraginimo vietas pristato patys savininkai, pagal paraginimo lapelius, savininkai turėjo autovežimus pristatyti į Raseinius, o ne į Kėdainius.

Mūsų motorizacijos būklė.

Motorizacija krašte priklauso nuo autovežimų importo politikos, nuo esamų autovežimų skaičiaus, nuo degamos medžiagos ir kelių stovio, o motorizacijos sėkmingumas turi remtis iš anksto išdirbtu planu. Kas liečia mūsų kraštą, tai galima pasakyti, kad

a) pas mus nėra jokios mot. politikos, nes autovežimų importas nesutvarkytas,

b) degamosios medžiagos klausimas neišspręstas,

c) dėl autovežimų skaičiaus padidinimo krašte ir kelių stovio šis tas buvo daroma (muitų sumažinimas autovežimams ir kelių fondas).

Ši chaotiška padėtis daro žalos ne tik tautos ūkiui, bet, kas svarbiausia, valstybės saugumui. Didelis mašinų tipų skaičius nepaprastai komplikuoja remontą, eksploataciją, aptarnavimą ir tiekimą. Karo metu šie dalykai yra lemiamos reikšmės, nes jei mes negalime bazuotis geležin-

keliais, tai turėtume turėti gerai organizuotą autotransportą, nes prie dabartinių sąlygų vien arkliai pagalba neišmanoma išsiversti. Kariuomenės Štabo III skyrius pageidavo, kad į vieną kariuomenės dalį būtų duodami tik vieno tipo autovežimai, bet praktiškai šio pageidavimo beveik negalima įvykdyti, nes divizijos plote negalima surinkti net keliolikos mašinų, tinkamų kariuomenės reikalams, vienodo tipo. Taip buvo mob. metu, o kas būtų po savaitės kitos karo veiksmų? Tiesa, kariuomenės vadovybės šiuo klausimu buvo kartų kreiptasi į atitinkamas žinybas, tačiau jokių rezultatų nepasiekta. Atrodė, kad 1936–38 m. laikotarpyje tas klausimas buvo išspręstas, nes po ilgų susirašinėjimų buvo sudaryta speciali komisija ir Prekybos Departamento, Susisiekimo M-jos ir Krašto Apas. M-jos, buvo pasiūstos taisyklės bei įsakymo projektas, reguliuojąs autovežimų importą, bet galutinėje išdavoje viskas užkliuvo Finansų Ministerijoje. Kariuomenės Štabo IV skyrius iki šiai dienai veltui laukia atsakymo į savo paskutinį užklausimą. Milžiniškos svarbos klausimas, liečiąs valstybės saugumą ir tautos ūkį, jau 20 metų neįstengiamas pajudinti iš vietos.

Degamos medžiagos klausimas taip pat yra aktualus ir neišspręstas. Paskutiniu laiku smarkiai auga autovežimų (autobusų ir sunkvežimių) skaičius varomų gazolinu. Iš krašte esamų 298 autobusų, motorinę vartoja tik 15 %. Iš 603 sunkvežimių gazoliną vartoja apie 75 %. Lengvieji automobiliai naudoja tik motorinę, nors jų pritaikymas gazolinui intensyviai bandomas. Nežiūrint, kad dyzelinės mašinos apdėtos specialiu mokesčiu (1000 litų metams), bet jos nesulaikomai plinta ir toliau.

Anksčiau labai propaguoti gazo generatoriai kas metai mažėja ir turi tendencijos visai išnykti. Nepasisiekimo priežastis – neorganizuota anglies gamyba ir aukšta jos kaina.

Iš aukščiau matytų faktų aišku, kad degamos medžiagos klausimas spręstinas iš pagrindų, tuo labiau kad kariuomenės reikalams laikoma skysto kuro atsargą sudaro ne motorinas (jį ilgiau laikyti negalima dėl skaidymosi į savo sudėtinės dalis), ne gazolinas (ligi paskutiniu laiku nuo jo buvo kratomasis), o benzinas. Kariuomenės štabo IV sk. 1938 m. vasario mėn. reiškė susirūpinimą dyzolinių autovežimų plitimu krašte ir buvo siūlęs suvaržyti jų plitimą. Atrodo, kad gazolino nereiktų labai neigti, atsižvelgiant ir į ekonominius krašto reikalavimus. Čia neturima tikslo siūlyti receptus degamosios medžiagos klausimui išspręsti, nes tai atskiras specialistų studijų objektas.

Išvados.

Kuo greičiausiai išspręsti autovežimų firmų, tipų ir degamosios medžiagos klausimą bei sutvarkyti autovežimų, motociklų ir dviračių importą. Motociklai su priekabom turėtų būti įvežami didesnio galingumo, o dviračiai – tik tinkami kariuomenės reikalams.

8. Turto išdavimas.

Ne visas turtas buvo išduotas sklandžiai ir planuose numatytu laiku ir tvarka.

Be anksčiau pažymėtų priežasčių, kaip tik ir pavėluotas turto išdavimas labai sutrukdė dalis laiku susimobilizuoti.

Svarbiausios priežastys, dėl kurių turto išdavimas ilgai truko ir iš viso netinkamai buvo atliktas, yra šios:

a) Sandėliuose laikomas turtas nebuvo iš anksto tinkamai suskirstytas ir paruoštas greit išduoti.

b) Pati turto išdavimo tvarka sandėliuose nebuvo gerai organizuota. Daug kur turtui išduoti nebuvo paskirta pakankamai pareigūnų.

c) Ne visi turto išdavėjai ir priėmėjai žinojo savo pareigas. Pasitaikė, kad atvykęs turto paimti pareigūnas nežinojo, kiek ir kurio turto reikalauti, o išduodantis – kiek ir kurio turto išduoti.

Dalinių vadai, nežinodami, kiek turto reikalauti, siūsdavo paskirus žmones aprenkti.

d) Ne visų dalių turtas buvo laikomas formavimosi vietoje (žiūr. str. „Intendantūros turto laikymas“).

e) Nebuvo numatyta priemonių turtui iš sandėlių pervežti. Numatytos priemonės atvyko labai vėlai arba visai neatvyko ir turėjo būti pakeistos kitomis.

f) Kai kurie dalių vadai nenorėjo atsiimti turto iš sandėlių nakties metu, nes esą naktį turtą suskaičiuoti ir patikrinti sunku.

g) Atskaitomybė nebuvo iš anksto sutvarkyta. Įvairūs atskaitomybės dokumentai buvo rašomi jau mob. metu. Neturėdami laiko patikrinti, ar tiek yra turto gauta, kiek orderiuose įrašyta, kai kurie priėmėjai pasirašydavo netikrinę (vėliau atsiskaitant pasitaikė įvairių nesusipratimų), o kiti ėmė turtą nepasirašydami, tuo sukeldami visai teisėtą išdavėjų pasipiktinimą.

h) Turto sandėlių skaičius nėra pakankamas. Turimi sandėliai nėra

pritaikyti mob. reikalams.

I š v a d o s.

a) Sandėliuose laikomas mob. turtas turi būti iš anksto paruoštas greit išduoti (M-3 str. str. 41, 46, 47).

b) Prie nuolatinių sandėlių pareigūnų mob. metu reikia dar paskirti atitinkamą padėjėjų, supažindintų su darbu, skaičių, kurie padėtų greičiau turtą išduoti.

c) Kiekvienas dalinio vadas turi žinoti, kiek ir kurio turto jam bus duota mob. metu. Visą jam skiriamą turtą turi atsiimti iš karto, nusiųsdamas atitinkamus priėmėjus, aprūpintus reikalingomis pargabenimo priemonėmis. Priėmėjų vyresnysis turi žinoti, kiek, kurio turto ir iš kur turi atsiimti.

d) Turtui iš sandėlių parvežti pirmiausiai turi būti numatytos dar taikos metu esamos dalyse priemonės. Jei jų nepakaktų, tai atitinkamas skaičius turi būti numatytas rekvizuoti. Šioms priemonėms paimti orderiai turi būti iš anksto paruošti. Šias priemones turi pasiimti patys dalinių vadai, nusiųsdami pareigūnus, aprūpintus reikiama orderiais.

Skirti turtui pervežti gyventojų pristatomas priemonės negalima, nes jos gali būti pristatytos pavėluotai.

e) Reikia griežtai laikytis mob. planuose nustatytos turtui išduoti tvarkos.

f) Kadangi atskaitomybė mob. metu sunkiai pritaikoma (žiūr. skiltį „Atskaitomybė“), tai tuo labiau visi reikalingi dokumentai turėjo būti iš anksto paruošti.

g) Kur tik galima, reikia sandėlius pritaikyti mob. metui taip, kad turtui išduoti ir nusivežti reiktų kuo mažiausiai laiko.

9. Neimamas žygin turtas.

Ne visos išžygiavusios dalys tinkamai sutvarkė paliekamą valdišką ir karių nuosavą turtą. Dažniausiai nebuvo palikti turto prižiūrėtojai (10. PP, 4.PP), M-3 §§ 72–75 nebuvo vykdomi.

E. A p g y v e n d i n i m a s.

Mobilizacijos rajonai ir patalpos.

a) Dėl įvairių priežasčių daug kur pasirinkti mob. rajonai ir patalpos netiko savo paskirčiai:

- Skirtas rajonas ir patalpos neatitiko dalinio dydžio; pav., 4. TvKp mobilizavosi dviejų trobų vienkiemyje prie vieškelio ant pliko lauko, kuriame buvo sutelkta virš 100 vežimų, rūkstanti virtuvė ir visa banda arklių; 1PP būstinės komandai duotas vienas nedidelis kambarys, kuriame turėjo tilpti visi žmonės ir turtas.

- Rajonas netiko saugumo atžvilgiu, pav., 2. PP mobilizavosi taikos meto kareivinėse (oro pavojus).

- Rajonas blogai parinktas susisiekimo atžvilgiu, pav., IV DInBn vedė vienas kelias, kuris mob. metu buvo remontuojamas; 4 ir 5. Dar KP kūrėsi labai toli nuo centro.

- Rajonas blogai parinktas ryšių atžvilgiu; daliniui nurodyta kurtis vieta, kurioje nėra telefono, tuo tarpu toj pat apylinkėje yra tokios pat vertės vieta, kur yra t. m. telefonas.

Kai kuriuose daliniuose telefono ryšys buvo sutvarkytas labai pavėluotai, net į 16-tą valandą (16.PP).

- Į tas pačias patalpas ir rajoną pretendavo du skirtingi kariuomenės daliniai, nes taip buvo numatyta jų mob. planuose, pav., priešlėktuvinės aps. rinktinės ir karo aviacijos daliniai Noreikiškės dvare.

- Seniai parinktos mob. reikalu patalpos nebuvo tinkamos, pavyzd., skirtos Panevėžio Int. baziniam sandėliui patalpos buvo nugriautos.

b) Kai kurie vadai, atvykę į aiškiai netinkamą mob. rajoną, nepareiškė reikiamos iniciatyvos paprašyti leidimo rajoną pakeisti arba jį praplėsti (pav., 4.TvKp viršininkas).

Kiti pradėjo formuoti dalinius ne ten, kur mob. planas numatė (4.APII AG, 3. lauko ligoninė).

I š v a d o s.

a) Mobilizavimosi rajonai ir patalpos turi būti renkami ir tikrinami pagal M-3 §§ 77–79.

b) Renkant mobilizavimosi rajonus, reikia atsižvelgti į mob. greičio, saugumo, o taip pat ir į valdymo, tiekimo, ryšio reikalavimus.

c) Patalpų dydis turi atitikti dydį pagal K. m. etatus.

d) Kiekvienas viršininkas mob. metu turi pareikšti sveikos iniciatyvos, bet kiekvieną kartą tai turi būti padaryta, kaip mūsų statutai ir mob. direktyvos numato ir leidžia.

e) Divizijų vadai turi žinoti visa, kas dėsīs jų divizijų plotuose mob. metu. Viršininkai, nepriklausą divizijos vado, turi jam pranešti apie jo

divizijos plote parinktus mob. rajonus. Divizijų vadai turi griebtis atitinkamų žygių, kad tie patys rajonai ir patalpos nebūtų paskirti kitiems daliniams.

f) Kur tik galima, reikia numatyti patalpas arkliams. Ypač šį reikalą reikia numatyti ir sutvarkyti žiemos periodu.

F. Priešlėktuvinė, priešcheminė ir priešgaisrinė apsauga.

a) Veikiamoji priešlėktuvinė apsauga visose dalyse buvo vykdoma pagal mob. planų numatytą tvarką.

b) Neveikiamoji priešlėktuvinė apsauga kai kur buvo pamiršta (IV Inž.Bn., 4.TvKp, 1.PP, 2.PP).

c) Teritorinis oro sekėjų tinklas buvo realizuotas I ir II PD plotuose. Praktiškai jam veikti neteko, tačiau atrodo, kad jis savo uždavinio įvykdyti negalėtų dėl šių priežasčių:

- postams trūko būtinų sekimo priemonių (žiūronų);
- čia pakliuvo mažai tam darbui parengtų žmonių, beraščiai, nemoką naudotis telefonu;
- sekimo mazgų viršininkai neturėjo reikalingų susisiekimo priemonių (motociklų) postams kontroliuoti. Nejausdami tiesioginės viršininkų priežiūros ir neturėdami atsakingumo jausmo, kai kurių postų žmonės visiškai savo pareigų nebevykdė;
- žmonių aprūpinimas maistu, pinigais, rūbais, baltiniais buvo beveik nesutvarkytas.

d) Ne visi priešlėktuvinės apsaugos kar. daliniai turėjo telefono ryšį su teritoriniu oro sekėjų tinklu, pav., Linkaičių dirbtuvių priešl. aps. dalinys.

e) Priešlėktuvinė ir priešcheminė apsauga visose kar. dalyse buvo vykdoma.

I š v a d o s.

a) Turint galvoje, kad mes neturime pakankamai priemonių realizuoti veikiamajai priešlėktuvinei apsaugai, į neveikiamąją apsaugą visi vada ir viršininkai turi kreipti ypatingą dėmesį ir mobilizacijos metu.

b) Teritorinis oro sekėjų tinklas nėra pakankamai sutvarkytas.

Kar. Štabo III sk. dar 1938 m. rugsėjo 29 d. raštas Nr. 10439 nurodė, kuriuos kareivius reikia rengti oro sekėjais.

IV. PASIRUOŠIMAS MOBILIZACIJAI. **(Mob. planas ir kita)**

Ne visi pareigūnai, kuriems buvo pavesta dirbti mobilizacinį darbą, ir juos tikriną viršininkai suprato, koks svarbus ir atsakingas yra šis darbas. Nerūpestingai atlikto ir nepatikrinto darbo vaisius mob. metu pirmiausia pamatė patys dėl šio darbo kalti pareigūnai, bet, deja, daug ką atitaisyti jau buvo per vėlu.

Kaip nesąžiningai buvo ruošiamasi mobilizacijai, rodo šie charakteringi pavyzdžiai:

1. Dalyse.

a) Nebuvo iš anksto pasirūpinta, kad reikalingi Ginklavimo Valdžbos ir Aviacijos dirbtuvių darbininkai mob. metu liktų savo vietose. Karo Aviacijos Viršininkas mob. metu savavališkai sulaikė tuos darbininkus, kurie turėjo mob. paskyrimus į kitas dalis.

b) Mob. vardiniai sąrašai pasenę, netvarkingi, kai kurie ir visai nebuvo parengti (2.PP, Karo Aviacija, IV DInž.Bn, X PABn, 1 lauko kepykla).

c) Linkaičių dirbtuvių viršininkas vykdė mobilizaciją be plano, nes Ginklavimo V-bos jo negavo, o pats nebuvo paruošęs.

d) III AvGr vadas, gavęs įsakymą vykdyti mob. tv. Nr. 11, nežinojo, ką daryti, nes neturėjo supratimo apie mob. tvarkaraščius.

e) I.Ats.AP gavo mob. planą tik 8-tą mob. dieną, nes I.AP, kuris tą planą ruošė ir saugojo, išžygiavo to plano neperdavęs.

f) Gauta daug nusiskundimų iš tikrosios tarnybos ir atsargos karininkų, kad išduotos darbotvarkės (kai kur jos ne visiems pareigūnams buvo išduotos) labai sudėtingos, sąrašai pasenę, įvairios tabelės labai blogai atspausdintos ir beveik neišskaitomos. Vadinas, nebuvo vykdoma M-1 § 21.

g) Tikrosios tarnybos karininkai, kuriems neteko eiti mob. reikalų karininko pareigų, beveik visai nepažįsta mobilizacinio darbo, todėl ir mob. metu sunkiai šioje srityje orientavosi.

h) Tikrosios tarnybos būrių vadai ir kuopų karininkai bei liktiniai puskarininkiai, kuriems neteko [eiti] kurio ūkio pareigūno, kuopos vado ar kuopininko pareigų, mob. metu pasirodė visai nieko nežiną apie ūkio reikalus. Toks būrio vadas, paskirtas formuoti kuopą ir gavęs kuopininku tokį liktinį puskarininkį, savo darbo tinkamai atlikti nesugebėjo.

i) Tiekimo Valdyba iki pat mobilizacijos nesusiprato suprastinti atskaitomybės reikalo ir jos neparuošė.

2. Komendantūrose

Svarbiausios tiesioginės kiekvieno komendanto pareigos yra tinkamas mobilizacinių reikalų tvarkymas. Tuo tarpu daugelis komendantų žiūri į šį darbą kaip į antraeilį ir savo energiją bei laiką gaišina visai kitiems reikalams, o šį taip atsakingą darbą dirba komendantūros karininkas raštvedys su raštininkais. Komendantas, neįsigilinęs į mob. reikalus, jų nesupranta, todėl mob. darbą dirbančius pareigūnus nei tikrina, nei jiems duoti nurodymų gali.

Komendantų netinkamai atliktas mob. paruošimo darbas yra svarbiausia priežastis, dėl kurios taip netvarkingai vyko susisiekimo priemonių mobilizavimas ir pavėluotas atsargos karininkų atvykimas.

3. Savivaldybėse.

Savivaldybių mob. darbas be tinkamos komendantų priežiūros negali būti gerai atliktas. Daugumoje savivaldybių susisiekimo priemonių registracija buvo ypatingai blogai tvarkoma.

4. Valdžios ir privatinės įstaigos bei įmonės laiku nepranešinėja apie jų tarnautojus ir kvalifikuotus specialistus, kurie turi teisę būti nemobilizuoti. Kai dėl pačių įstaigų apsileidimo dalis tokių žmonių buvo mobilizuota, Kar. Štabo III sk. gavo eilę prašymų bei skundų (Žiūr. skiltį „Atleidimai nuo mobilizacijos“).

I š v a d o s.

a) Nesilaikymas mobilizacijos instrukcijų (M-1, M-2, M-3) ir kitų mob. reikalu duotų nurodymų, nesąžiningai ir nerūpestingai atliktas mobilizacijai pasirengti darbas buvo pagrindinė priežastis, dėl kurios įvyko tiek nesklaidumo mob. metu ir dėl ko beveik visos dalys nespėjo laiku susimobilizuoti.

b) Dar taikos metu pastebėti nesąžiningai arba netvarkingai mob. darbą dirbą pareigūnai turėtų būti visu griežtumu baudžiami, šioj srity toleruojamas apsileidimas gali duoti (ir davė) per daug žalos.

c) Komendantai turi pirmoje vietoje rūpintis mobilizacijos reikalais. Nesugebančius dirbti mob. darbą reikėtų šalinti nuo pareigų.

d) Visi karininkai ir liktiniai puskarininkiai neturi apsiriboti vien tik rikiuotės reikalais, bet turi būti susipažinę ir su ūkio sritimi. Dalių vadai turi šį reikalą sutvarkyti.

V. ATLEIDIMAI NUO MOBILIZACIJOS.

Nors atleidimai nuo mobilizacijos sutvarkyti sl. Kar. Įsk. Nr. 4 iš 1939 m., bet vis tiek daug atsargos karių, atleistų nuo mob., buvo pašaukti ypatingų karo pratimų ir mobilizuota. Kar. Štabo III skyrius buvo užverstas šimtais prašymų dėl atleidimo nuo ypatingų karo pratimų ir nuo mobilizacijos įvairių įstaigų ir įmonių tarnautojų kaip tik tuo metu, kai skyriui reikėjo skelbti mobilizaciją ir prižiūrėti jos vykdymą. Tokios masės prašymų išsprendimas ir susirašinėjamas labai gaišino ne tik štabo, bet ir kariuomenės dalių laiką. Tačiau dar vienas blogas dalykas – tai atleidimas iš kariuomenės jau mobilizuoto atsargos kario – dažniausia inteligento. Tokie atleidinėjimai iš kariuomenės įneša demoralizuojančio elemento ir duoda medžiagos žalingai agitacijai mažiau susipratusių karių tarpe.

Nenormalumai susiję su atleidimu nuo mob. buvo dėl šių priežasčių:

1. Kai kurios įstaigos ir įmonės prieš mobilizaciją nepasirūpino sutvarkyti savo tarnautojų reikalus ir tik pajutę mob. galimumą ar jau mobilizacijai vykstant pradėjo daryti žygius Kar. Štabe. Kar. Štabo ne kartą buvo nurodyta, kad įmonės, kurios turi gyvybinės reikšmės krašto ūkiui ir kariuomenei, turi vesti savo mob. planus ir numatyti bei parengti žmones mobilizuotiems tarnautojams pakeisti. Būtinai reikalingi tarnautojai ar darbininkai specialistai gali būti nuo mobilizacijos atleidžiami, tik reikia iš anksto susitarti su Kariuomenės štabu, o vėliau pranešinėti atitinkamiems komendantams apie atleidžiamus nuo mob. tarnautojus.

Deja, mob. metu pasirodė, kad dauguma įstaigų bei įmonių labai nerimtai žiūrėjo į šį reikalą. Jau mobilizacijai įvykus, net kai kurios karinės įstaigos turėjo tarpininkauti dėl atitinkamų įmonių darbininkų ir tarnautojų atleidimo.

O štai eilė įstaigų ir įmonių, kurios kreipėsi mob. metu į Kariuomenės Štabą:

Pramonės ir prekybos departamentas	– 22.IX
„Lietuvos Cukrus“	– 23.IX
„Lietuvos Muilas“	– 20.IX
„Lietūkis“	– 20. IX ir daugybė kitų.

Toksai reiškinys prieštarauja sl. 1939 m. Įsak. Kar. Nr. 4 § 2 pastraipai 5, kur aiškiai pasakyta, kad dėl tokių ats. karių atleidimo suinteresuotos įstaigos ir įmonės turi iš anksto kreiptis į Kariuomenės Štabą. Ateityje įstaigas ir įmones reikia įspėti, kad mob. metu Kariuomenės štabas jokių atleidimų nuo mob. nesvarstys, jei įmonės nepasirūpino tuo iš anksto.

2. Daug atsargos karių, atleistų nuo mobilizacijos, buvo mobilizuota todėl, kad kai kuriems komendantams buvo neaišku, ar galima tuos ats. karius, kurie atleidžiami nuo mob., šaukti ypatingų karo pratimų, ar ne. Kai kurie dėl to užklausė Kar. Štabo III skyrių (Ukmergės aps. komendantas), o kiti pasielgė taip, kaip jie tą reikalą suprato. Dėl to buvo dalis atleidžiamųjų nuo mob. atsargos karių pašaukta prieš mobilizaciją ypatingų karo pratimų ir, kol įstaigos ir įmonės susirašinėjo su Kar. Štabu dėl jų atleidimo, buvo paskelbta mobilizacija, kuri automatiškai palietė ir ypatingų pratimų pašauktus karius.

Atrodo, kad visiems komendantams turėjo būti aišku, kad, kas atleidžiamas nuo mob., tas atleidžiamas ir nuo ypatingų karo pratimų, nes faktinai ypatingi karo pratimai yra įžanga į mobilizaciją. Jei kam ir nebuvo aišku, tai reikėjo įsiskaityti į 1939 m. kovo mėn. ypat. karo pratimų reliaciją. Prašosi išvada, kad kai kurie komendantai neskaito reliacijų arba nesivadovauja jų pastabomis.

3. Svarbiausia priežastis, dėl kurios buvo daugiausia pašaukta mobilizuotinių ats. karių ypatingų karo pratimų ir mobilizuotų, todėl, kad daug įstaigų ir įmonių nevykdė Karinės prievolės įst. 147 str. (V. Ž. Nr. 538, eil. Nr. 3734), t. y. nepranešinėjo aps. komendantams apie laikinai ar visai atleidžiamus nuo stojimo tikrojon karo tarnybon savo tarnautojus. Kar. Štabo III sk. Viršininkas savo raštu Nr. 11080 iš 1938 m. pakartotinai buvo įspėjęs įstaigas, bet padėtis mažai ir po to pasikeitė.

4. Buvo ir kitokio pobūdžio nesusipratimų. Pav., Virbalio Depo viršininkas 1939 m. liepos 11 d. raštu pranešė Vilkaviškio komendantui, kad tam tikri depo pareigūnai pagal sl. Įsak. Kar. Nr. 4 ir 1939 m. atleidžiami nuo mob., bet vis tik tie tarnautojai buvo pašaukti karo tarnybon. Užklaustas Vilkaviškio komendantas savo raštu iš 1939 m. IX. 16 d. Nr. 592 paaiškino, kad mob. planai Vilkaviškio komendantūroje atnaujinami kas pusmetis, o kadangi Virbalio depo viršininkas sąrašus atsiuntė liepos 12 d., todėl minėti pareigūnai nebuvo išbraukti iš atsargos karių sąrašo. Paaikškinimas gana naivus. Pagal Vilkaviškio komendanto samprotavimus išeity, kad mob. galima skelbti ne pagal reikalą, o tik pusmečiais.

I š v a d o s.

1. Daug įstaigų ir įmonių turi tautos ūkiui ir kariuomenei gyvybinės reikšmės, todėl atitinkamos žinybos turėtų daug griežčiau jas įpareigoti, kad vestų savo mob. planus ir griežtai vykdytų Karinės prievolė įstatymo atitinkamus straipsnius ir Kr. Štabo reikalavimus.

2. Apskričių komendantai privalo ne tik geriau įsiskaityti į Kar. Štabo leidžiamus parėdymus, bet juos taikyti ir gyvenime.

VI. ATSKAITOMYBĖ.

Mobilizacijos metu daug nesklandumų pasireiškė ūkio atskaitomybės srityje. Šių nesklandumų svarbiausios priežastys yra šios:

1. Nebuvo ūkio atskaitomybės, pritaikytos mob. ir karo metu.

2. Trūko prityrusių ūkio pareigūnų.

Veikiantieji ūkio nuostatai (Ū-1, Ū-2 ir jų pakeitimai bei papildymai) nieko nesako, kaip karo metu turi būti tvarkoma atskaitomybė. Šie nuostatai taip sudėtingi, kad tik patyrę vadai ir ūkio pareigūnai gali jais taikos metu naudotis. Bet ir jiems tenka, kad ir nežymioms ūkio operacijoms, sugaišti, palyginamai, daug laiko.

Šios mobilizacijos metu vadams ir ūkio pareigūnams teko: arba nenorint sulėtinti mob. eigos visai nesilaikyti privalomų ūkio nuostatų, kas iššaukė chaotišką ūkio reikalų tvarkymą ir vėliau atsiskaitant sudarė daug sunkumų dėl nespėtų laiku sutvarkyti dokumentų, arba, stengiantis laikytis veikiančių nuostatų, teko skirti labai daug laiko ūkio atskaitomybei (kai kurių vadų pareiškimu, iki 20 % skirto mobilizacijai laiko), kas mažino mob. greitį ir atėmė iš vadų daug laiko ir jėgų, reikalingų dar ir operaciniams dalies ar dalinio uždaviniams atlikti.

Tiekimo Valdyba, norėdama pritaikyti taikos meto atskaitomybę karo metu Įsak. Kr. 1939 m. Nr. 43 § 11 nurodė sumažintą vestinų karo metu knygų sąrašą. Tuo šis reikalas, žinoma, negalėjo būti išspręstas, nes karo meto atskaitomybės esmę sudaro ne tiek sumažintas knygų skaičius, kiek suprastintas jų vedimo būdas, naujos vadų ir ūkio pareigūnų pareigos, kylančios dėl specifinių karo meto sąlygų.

Tik mobilizaciją paskelbus, tuoj kilo eilė klausimų, visai nenumatytų veikiančiuose ūkio nuostatuose. Šiems klausimams teko leisti kaitalioti arba papildinėti jau veikiančius įstatymus ir taisykles. Toks skubomis taisyklių kaitaliojimas tiek reikalus supainiojo, kad ir prityrusiems pareigū-

nams sunku buvo besusigaudyti, ypač kad šie pakeitimai pasiekdavo vykdytojus pavėluotai. Visa tai veikia demoralizuojančiai ūkio pareigūnus ir tuos, kuriems teko dėl tos netvarkos nukentėti (pav., atsargos karininkų atlyginimo neaiškumas, maistpinigių ir karo meto davinio klausimas ir pan.).

I š v a d o s.

a) Mob. ir karo metu turi veikti pritaikinta specifinėms karo sąlygoms atskaitomybė. Ji turi būti nesudėtinga ir lengvai suprantama kad ir mažiau šioje srityje prityrusiems darbuotojams.

b) Atskirų pareigūnų teises, kurios yra skirtingos karo ir taikos metu, reikia aiškiai fiksuoti.

c) Visos karo meto atskaitomybės taisyklės turi būti atspausdintos atskira knyga, pav., Ū-3. Visi pakeitimai turėtų būti joje tuojau pažymimi.

d) Visos reikalingos karo meto knygos, dokumentai, blankai turi būti užvesti dar taikos metu. Atitinkami pareigūnai turi būti su jais ir jų vedimo būdu supažindinti iš anksto.

e) Knygų, blankų formatai turi būti patogūs vartoti ir vežioti. Šiems karo meto nuostatams paruošti turi būti paskirta speciali prityrusių vadų ir ūkio pareigūnų komisija.

Ūkio reikalams tvarkyti reikėtų atgaivinti administracijos specialybę. Šios specialybės atsargą reikėtų papildinėti ir kariūnais aspirantais, specialiai rengiamais šiai specialybei.

Pastaba. 1939 m. gruodžio 6 d. Karo Tarybos nutarimo 5 str.: „Kariuomenės Tiekimo Viršininkui pertvarkyti ir suprastinti kariuomenės ūkinę atskaitomybę ir raštvedybą“.

Galutinės i š v a d o s.

Dėl visų pasireiškusių mob. metu nesklaidumų (žiūr. skiltis I–VI) dalys laiku nesusimobilizavo.

Pačių dalių vadų vertinimu dalys susimobilizavo ir tiko kautynėms (žiūr. priedą Nr. 5).

Didžiausia kliūtimi laiku pakilti į žygį buvo:

a) gautų susisiekimo priemonių netinkamumas,

b) pavėluotas susiekimo priemonių pristatymas.

Jei palyginsim I ir II PD susimobilizavimo laiką, tuoj pamatysime, kad I PD dalys susimobilizavo greičiau. Kadangi abi divizijos vykdė to

paties masto mobilizaciją (mob. tv. Nr. 12), tai reikia pasakyti, kad I PD susimobilizavo greičiau todėl, kad buvo geriau pasirengusi mobilizacijai. Turima archyvinė medžiaga rodo, kad, ypač nuo 1937 m., I PD vadovybė kreipė ypatingą dėmesį į tinkamą mob. pasirengimą: tikrino dalių mob. planus, tikrino ir instruktavo aps. komendantus bei savivaldybių pareigūnus. Tuo tarpu II PD šiuo reikalu nebuvo pakankamai ir laiku susirūpinta, tik 1939 m. pradžioje buvo patikrinti keli aps. komendantai, bet ir tai esminių nurodymų nebuvo duota.

III PD ir 3 PP vykdė mažesnio masto mobilizaciją (mob. tv. Nr. 11). Šiuose plotuose dalių susimobilizavimas rodo, kad ir čia buvo tinkamai pasirengta mobilizacijai.

Kavalerijos dalių mob. pasirengimas – patenkinamas.

Karo aviacijos pasirengimas mobilizacijai yra visiškai nepatenkinamas.

Kiek yra svarbu tinkamai pasirengti mobilizacijai ir turėti gerus planus, rodo 1.ats.AP pavyzdys. Šis pulkas kūrėsi be mob. plano ir todėl, aišku, iki pat demobilizacijos negalėjo susitvarkyti.

Duoti ateityje daugiau laiko mobilizuotis nėra jokio pagrindo.

Pašalinus visus pastebėtus mob. trūkumus, visos dalys dabar nustatytu laiku galėtų susimobilizuoti. Geriau mobilizacijai pasirengus, galima būtų šį laiką net trumpinti.

VII. DEMOBILIZACIJA

I. Demobilizacijos paskelbimas.

Remiantis Valstybės Gynimo Tarybos (1939.IX.28) nutarimu, nuo 1939 m. rugsėjo 30 d. buvo demobilizuojamos visos kariuomenės dalys ir įstaigos ir pereinama į taikos meto kariuomenės organizaciją (Kar. Štabo raštas Nr. 32840).

Demobilizacijai vykdyti įsakymas 1939 m. rugsėjo 29 d. buvo perduotas visiems divizijų, 3.PP, ginklų rūšių ir tarnybų štabams. Tolesnis demobilizacijos skelbimas vyko iš Kar. dalių per aps. komendantus, valsčių bei miestų savivaldybes ir per radiją. Per ansktus demobilizacijos paskelbimas per radiją neigiamai paveikė karių nuotaiką, drausmę ir tvarką.

II. Demobilizacijos vykdymas.

1. Atsarginių paleidimas.

Kai kuriose kariuomenės dalyse, paleidžiant atsarginius, kilo šių nesklandumų:

a) Daug sugaišta laiko vykdant atsiskaitymą su paleidžiamaisiais, nes mob. metu atsarginiams turtas buvo išduotas be parašų (skubumo dėlei), o atsiskaitymo metu kilo neaiškumų, ar atsarginis gavo visą turtą, ar ne visą.

b) Atsarginių paleidimas kiek ilgiau užtruko todėl, kad dalinių štabai, o ypač naujai susikūrusių dalių nesugebėjo laiku paruošti paleidžiamiesiems dokumentų.

c) Kai kur pavėluotai paleista dalis atsarginių todėl, kad neturėjo arba nerado nuosavų rūbų, o reikėjo paleisti su kariškais. Tas įvyko dėl to, kad tose dalyse mob. metu kareivių nuosavų rūbų reikalas buvo netinkamai sutvarkytas.

d) Kai kurios kariuomenės dalys, neatsižūrėdamos į tai, ar paleidžiamiesiems atsarginiams dokumentai bus laiku paruošti ir ar atsiskaitymas su jais bus laiku atliktas, negaudami dalyse maisto, išbraukdavo iš mitybos sąrašų, todėl atsarginiai, negaudami dalyse maisto, turėjo laukti dokumentų arba atsiskaityti su dalimis. Tas iššaukė didelį atsarginių nepasitenkinimą ir įvairių kalbų.

2. Susisiekimo priemonių grąžinimas.

Daugumoje kariuomenės dalių susiekimo priemonių grąžinimas užtruko ilgai ir vyko ne visai tvarkingai. Tas atsitiko dėl šių priežasčių.

a) Nežiūrint, kad demobilizacija buvo skelbiama ir per radiją, nemaža dalis piliečių sužinojo pavėluotai apie susisiekimo priemonių atsiėmimo tvarką ir laiką. Tai įvyko todėl, kad aps. komendantai ir atitinkamų savivaldybių įstaigos netinkamai organizavo demobilizacijos paskelbimą.

b) Dalis piliečių sąmoningai nesiskubino atsiimti savo turto iš kariuomenės, nes norėjo ilgiau pasinaudoti mokamu atlyginimu už susiekimo priemones.

c) Mob. metu dalis piliečių mobilizuojamąjį turtą turėjo pristatyti ne į vieną kariuomenės dalį, tai tokiems piliečiams demobilizacijos metu rei-

kėjo sugaišti daug laiko, kol susirinko savo turtą.

d) Mobilizacijos metu turto priėmimas buvo vykdomas paskubomis, todėl ir jo ženklimas negalėjo būti gerai atliktas, o antra, naudojamos ženklimui priemonės buvo netinkamos, dėl to demobilizacijos metu piliečiai nepažino savo priemonių (turto) ir negalėjo greit jo atsiimti.

e) Kadangi mobilizacijos metu nemaža piliečių dalis pristatė turtą labai blogame stovyje, todėl iš, pav., kelių vežimų buvo sudarytas vienas. Tokiu būdu demobilizacijos metu tokio turto grąžinimas užtruko ilgai, nes reikėjo sudarytąjį vežimą išardyti ir atskiras dalis grąžinti savininkams.

f) Nežiūrint į pakartotinai duodamus pranešimus per komendantus, valsčius ir radiją, kad piliečiai atsiimtų savo turtą iš kariuomenės dalių iki skirto laiko, bet dalis piliečių visai neatvyko ir neatsiėmė turto, todėl jų turtas buvo perduotas iš varžytinių. Tai galėjo atsitikti dėl to, kad patys piliečiai mob. metu pristatę blogą turtą norėjo gauti atlyginimą pagal gautą kvitą.

g) Kai kurių nesklaidumų iškilo ir grąžinant susiekimo priemones todėl, kad pavėluotai buvo išleisti nurodymai apie susiekimo priemonių grąžinimą.

3. Turto grąžinimas.

Visose kariuomenės dalyse turto grąžinimas ėjo gana sunkiai ir užtruko labai ilgai dėl šių priežasčių:

a) Sudėtinga ir visai karo metui nepritaikinta ūkio atskaitomybė.

b) Blogas intendantūros turto paskirstymas labai daug sunkumų sudarė tą turtą grąžinant, nes mobilizacijos metu intendantūros vienoje kariuomenės dalyse buvo labai dideli pertekliai, o kitose – dideli nepertekliai, todėl turtą skirstyti prisiėjo mobilizacijos metu. Dėl tokio pripuolamo turto skirstymo labai susipainiojo atsiskaitymo reikalai. Demobilizacijos metu dalys nežinojo, nei kam grąžinti turtą, nei iš ko jo reikalauti.

c) Mobilizacijos metu turtas buvo išduodamas paskubomis, daugiausia nakties metu. Pervežimas buvo nepritaikytuose piliečių vežimuose ir sudedamas ne tam reikalui skirtose patalpose, todėl dalis turto kai kur pražuvo, pav., 1.SvKp Jonavoje dingo 12 antklodžių ir 1 šautuvas; Transporto rinktinėje Prienuose pervežimo metu žuvo 22 poros naujų batų.

d) Kai kur grąžintas turtas buvo sugadintas: pav., nuo batų nuplėšti

puspadžiai (II PD štabe), sutrumpinti kavalerijos tipo batų aulai (2.PP), pristatyti batai su išniekinimo²⁴ ženklais (2.PP), kai kur buvo gražintos labai apgadintos lauko virtuvės (I RšBn ir I DLR).

e) Didžiausi nesklandumai demobilizacijos metu pasireiškė PABn, nes jų vadai ir kiti pareigūnai daugumoje buvo pasienio policijos tarnautojai. Vykdamas demobilizacijos įsakymą, pasienio apsaugą nuo 1939 m. rugsėjo 29 d. perėmė Vidaus Reikalų Ministerija, todėl pasienio apsaugos pareigūnai turėjo tuojau vykti prie savo tiesioginių pareigų, o ne vykdyti pasienio apsaugos batalionuose demobilizaciją.

I š v a d o s.

Atsarginiai turi būti paleidžiami grupėmis ir palaipsniui.

Paleidžiamųjų dokumentai ir kiti su paleidimu susiję reikalai turi būti dalių štabų iš anksto sutvarkyti.

Neleisti atsarginiams nuosavų rūbų gražinti į namus, ypač tiems, kurie yra iš tolimų vietų.

Dalių vadai ir įstaigų viršininkai, ir demobilizaciją paskelbus, turi visomis priemonėmis stengtis palaikyti drausmę ir tvarką iki pat paleidimo valandos. Šios demobilizacijos metu per anksti buvo paleistos drausmės vadžios.

Mob. metu priimamas piliečių turtas turi būti taip suženklintas, kad jį būtų galima kontroliuoti ir tvarkyti kaip visą kitą valdinį turtą. Praeitais mob. metu vartotas ženklinimo būdas ir priemonės buvo netinkamos.

Mob. metu kai kurio smulkesnio turto pametimas arba apgadınimas visuomet yra galimas. To visai išvengti neįmanoma. Todėl šie reiškiniai negali užtęsti demobilizacijos. Su pamestu ar apgadintu turtu reikia pasielgti taip, kaip numato Ū-2 nuostatai.

VIII. BAIGIAMIEJI NURODYMAI.

Divizijų vadams, ginklų ir tarnybų viršininkams, dalių vadams ir apskričių komendantams.

Sėkminga mobilizacija yra galima tik tada, kai jai iš anksto gerai pasirengta.

²⁴ Nurašymo – G. S.

1939 m. rugsėjo mėn. mobilizacija parodė, jog parengiamuosiuose darbuose būta įvairių trūkumų.

Pastebėtieji trūkumai, kurių dauguma surašyti šioj reliacijoj, turi būti neatidėliojant pašalinti.

Sudarantieji mob. planus pareigūnai turi kuo rūpestingiau atlikti savo darbą, o atitinkami vadai ir viršininkai turi juos kruopščiai kontroliuoti.

Priedas: Penkios lentelės (6 lapai)

Div. generolas /Vitkauskas/

Kariuomenės vadas

Div. generolas /Pundzevičius/

Kariuomenės Štabo Viršininkas

Kaunas, 1940 m. gegužės mėn. 4 d.

L E N T E L Ė N r. 1

Atsarginių atvykimo vaizdas %.

Dalies pavadinimas	Nuo mob. pradžios iki 17 d. 2400 v.		Nuo IX-17 2400 v. iki IX-18 d. 1400 v.		Nuo 18 d. 1400 v. iki 18 d. 2000 v.		Vėliau		Iš viso	
	Kartininkų	Kareivių	Kartininkų	Kareivių	Kartininkų	Kareivių	Kartininkų	Kareivių	Kartininkų	Kareivių
I PD	19,1	22,7	44,8	43,7	24,6	28,5	11,5	5,1	100 %	100 %
II PD	57,8*	30,9	28,5	51,7	6,3	10,2	7,4	7,1	100 %	100 %
III PD	21,5	30,4	44,6	53,5	21,5	10,5	12,4	5,6	100 %	100 %
IV PD (3.PP)	22,6	17,6	50	58,3	8,5	15,2	18,8	8,8	100 %	100 %
Kavalerija	30,8	21	37	61,9	23	8,6	9,2	8,5	100 %	100 %
Aviacija	50,9	17,4	37,7	61,6	5,7	11	5,7	10	100 %	100 %
7.PP	50	30,4	27,3	52,6	4,6	12,4	18,1	4,6	100 %	100 %
Iš viso %	36,1	24,3	38,5	54,8	13,5	13,8	11,9	7,1	100 %	100 %

* Įskaityta ir pašaukti ypatingų karo pratimų.

LENTELĖ Nr. 2.

Arklių ir vežimų pristatymo vaizdas %.

Dalis pavadinimas	Nuo mob. pradžios iki 17 d. 2400 v.		Nuo IX-17 2400 v. iki IX-18 d. 1400 v.		Nuo 18 d. 1400 v. iki 18 d. 2000 v.		Vėliau		Iš viso	
	Arklių	Vežimų	Arklių	Vežimų	Arklių	Vežimų	Arklių	Vežimų	Arklių	Vežimų
I PD	13,4	14,8	54,8	43,3	24,7	34,3	7,1	7,6	100 %	100 %
II PD	8,8	10,3	51,6	54,5	25,4	23,7	14,2	11,5	100 %	100 %
III PD	21,6	18,6	54	50,4	9,5	13,6	14,9	17,4	100 %	100 %
IV PD	12,2	20,6	63,4	55,4	20,6	18,5	3,8	5,5	100 %	100 %
Kavalerija	9,7	14,6	62,5	71,5	20,8	13,9	7	-	100 %	100 %
Aviacija	-	-	41,2	57,1	-	-	-	58,8	100 %	100 %
7.PP	16	15,6	80,1	77,3	3,9	7,1	-	-	100 %	100 %
Iš viso %%	11,6	13,5	58,2	58,5	15	15,8	15,2	12,2	100 %	100 %

Iš viso visose mobilizuotose dalyse buvo:

1000 mob. valandų: arklių 11,6 %, vežimų 13,5 %
 2000 „ „ „ 69,8 % „ 72,0 %
 3000 „ „ „ 84,8 % „ 87,8 %

Pastaba. Už 100 paimta faktinai pristatytų arklių ir vežimų skaičius.

L E N T E L Ė N r. 3.

Mob. įsakymo gavimas ir perdavimas š t a b u o s e.

Pavadinimas	Kada mob. įsakymas gautas telefonu	Per kiek laiko kar. dalims ir aps. komendantuoms:	
		buvo numatyta perduoti	perduota
I PD	1330 v.	–	50 min.
II PD	1330 v.	2 val.	1 val. 20 min.
III PD	1350 v.	3 val.	–
3.PP	1420 v.	–	20 min.
Kavalerija	1345 v.	40 min.	45 min.
Aviacija	1330 v.	1 val.	2 val.

L E N T E L Ė Nr. 4.

Laikas, per kurį buvo numatytas ir įvykdytas šaukimas apskrityse.

Komen- dantūros pavadinimas	Gauta mob. išakymas		Pradėta vykdyti		Per kiek laiko mob. išakymas valsčiams						Per kiek laiko valsčių (miestų) ribose numatytas ir įvykdytas šaukimas											
	Telefonu žodž. (valanda)		Telefogramma		1) Greičiau- siai		2) Vėliau- siai		1) Greičiau- siai		2) Vėliau- siai		3) Greičiau- siai		4) Vėliau- siai		3) Greičiau- siai		4) Vėliau- siai			
	val. min.		val. min.		val. min.		val. min.		val. min.		val. min.		val. min.		val. min.		val. min.		val. min.			
	-		-		-		-		-		-		-		-		-		-			
I PD																						
Panevėžio aps.	1355	1400	1400	1400	-	1	-	30	-	16	-	46	-	5	-	7	-	5	-	8	-	
Rokiškio „	1405	1417	1405	1405	-	15	1	15	-	20	-	50	4	-	20	-	20	-	3	-	19	30
Ukmergės „	1350	1420	1405	1405	-	3	-	6	-	2	-	30	5	-	10	-	10	-	4	-	12	-
Utenos „	1402	1418	1405	1405	-5)	-	3	-	-	-	1	28	-	-	-	-	-	-	-	-	4	30
Zarasų „	1402	1410	1402	1402	-	30	1	30	-	8	-	33	5	-	11	-	11	-	-	-	11	-
II PD																						
Alytaus „	1500	-	5)	1500	-	-	1	-	-	2	-	55	5	-	5	-	5	-	3	-	7	-
Kauno „	1330	-	1330	1330	-	10	1	-	-	3	-	40	4	-	14	-	14	-	2	30	20	-
Marijampolės „	1420	-	1428	1428	-	10	4	-	-	8	1	50	4	-	6	-	6	-	3	-	7	30
Trakų „	1410	-	1440	1440	-	1	-	2	45	-	10	-	40	7	30	9	30	9	6	30	9	-

Vilkaviškio »	1405	-	1411	-	-5)	-	-	-	26	-5)	-	4	-	2	30	5	-
Seinų »	1420	-	1446	-	10	-	5	-	26	7	-	9	-	7	-	8	-
Šakių »	1410	1445	1425	-	10	2	10	-	20	3	15	7	10	3	-	8	-
III PD (tv. Nr. 11)																	
Biržų »	1335	1520	1335	-	1	1	-	-	27	7	-	13	-	4	-	11	-
Kretingos »	1500	1608	1500	-	5	-	5	-	23	3	30	7	30	1	5	10	-
Mažeikių »	1410	1555	1430	-	-	-	12	-	9	3	30	6	-	-	2	6	-
Šakių »	-	1435	1435	-	-	14	-	45	2	30	1	-	10	1	-	8	45
Tauragės »	1350	1515	1410	-	-	-	-	20	2	30	2	20	8	3	-	8	-
Telsių »	1410	1700	1415	-	5	-	10	-	10	3	30	7	-	1	-	12	-
Kėdainių »	1440	-	1410	-	30	1	10	-	15	1	-	11	-	2	1	9	-
Raseinių »	1345	1400	1400	-	10	1	30	-	10	1	50	9	-	1	3	10	-

P a s t a b o s: 1) Paimtas laikas to valsčiaus, kuriam įsakymas perduotas ar numatyta perduoti greičiausiai.

2) Paimtas laikas to valsčiaus, kuriam įsakymas buvo perduotas ar numatytas perduoti vėliausiai.

3) Paimtas laikas to valsčiaus, kuriame šaukimas buvo įvykdytas ar numatytas įvykdyti greičiausiai.

4) Paimtas laikas to valsčiaus, kuriame šaukimas buvo numatytas įvykdyti ar įvykdytas vėliausiai.

5) Nesuteikta žinių.

L E N T E L Ė (priedas) Nr. 5.

Dalis pavadinimas	Kada turėjo pradėti vykdyti uždavinių pagal mob. planą	Kada faktinai galėjo pradėti vykdyti uždavinių (dalis vado nuomone)	Kurios klišutys trukdė dalį mobilizuoti (Pačių dalies vadų paaiškinimai)
1.PP	24 m. val.	24 m. val.	<p style="text-align: center;">IPD</p> <p>Neimant dėmesin mažo susiekimo priemonių trūkumo, susidariusio dėl to, kad gyventojai susiekimo priemonės ne laiku pristatė, pulkas galutinai buvo suformuotas IX.18 1400 val. ir aukščiau minėtas susiekimo priemonių trūkumas nebūtų kliudęs pulkui vykdyti duotą jam užduotį.</p>
4.PP	30 m. val.	30 m. val.	<p>Pulkas galėjo pradėti žygį ir vykdyti kautynių uždavinius rugsėjo mėn. 18 d. 2200 val. Pulkui įsakyta buvo pradėti žygį I Bn IX.18 d. 2400 val., o II skaid. IX.19 d. 0100 val. Bet dėl atsiųstos motorizuotos voros sutrikties pulko I Bn pradėjo žygį IX.19 d. 0130 v.</p> <p>Didelis visų pulko mobilizacijos pareigūnų parodytas sumanumas, ištvėrmė ir uolumas leido pulkui per palyginti trumpą laiką susimobilizuoti ir po dvių nemiegotų naktų dar atlikti įtemptą (55 km) žygį.</p>
10.PP	30 m. val.	34–48 m. val.	<p>I Bn pasikėlė į žygį per 34 v, bet be dalies važiuojamųjų priemonių.</p> <p>Mano manymu, pulkas galėjo susiformuoti ir per 30 val., bet tam reikalinga:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) padidinti t. m. kadro ukio pareigūnų ir liktinių skaičių, b) sumažinti pulko mob. plotą, c) atsarginiai turėtų atlikti karo pratimus tose dalyse, į kurias bus mobilizuoti, d) sutvarkyti susiekimo priemonių pristatymą.

1.AP	30 m. v.	I AG – 34 v. II AG – 36 v. III AG – 42 v.	I AG buvo pilnai pasipildžiusi ir galėjo vykdyti kovos uždavinius IX.18.24 val. II AG ir pulko štabas IX.19.02.00 val. ir išvyko žygin, nors dalinituose trūko nemažai gurguolės vežimų. Pliėčių vežimus ir netikusius pakinktus buvo sunku pritaikyti. Tik kitą dieną sumontuota gurguolė pavijo savo dalinius. III AG galutinai pasipildė IX.19 vakare. Kautynių daliniai galėjo vykdyti uždavinius nuo IX.19.08.00 val.
I DRšBn	30 m. v.	33 m. v.	
I PD Inž. Bn	30 m. v.	40 m. v.	Galima sakyti, kad po 40 m. v. Bn. buvo pilnai suformuotas ir galėtų vykdyti skirtus uždavinius, jeigu būtų pilnai aprūpintas reikalingu turtu ir įrankiais. Atdymo sprogdinimo darbams galėjo išskirti vieną komandą po 1,5 val. 41 val. batalionas pasikėlė į žygi ir turėjo pilną etatinį žmonių skaičių.
Geležinkelių Bn.	30 m. v.		Gelež. Bn suformavimui reikalinga skirti ne 30 val., bet 3–4 dienas todėl, kad dauguma geležinkelių specialybės atsarginių (80 %) tarnauja ir pirmom dviem parom nuo mob. atleidžiami.
I Pėst. Ats. Bn.	48 m. v.	40 m. v.	Bataliono etatinė sudėtis galutinai buvo suformuota ir galėjo skirtas užduotis vykdyti po 40 valandų. Likusioji viršetatinė bataliono sudėtis (1000 žmonių) dėl stokos turto ir kadro liko visai neparuošta jokiems uždaviniams vykdyti.
I. Ats. AP	48 m. v.	Liko nesuformuotas	Iki rugėjio 26 d., kada buvo gauta telefonograma pradėti demobilizaciją, pulkas dar nebuvo galutinai susiformavęs, nes nebuvo iš Kauno dar gautas priklausantis pulkui turtas ir ginklai. Pačias tableles pavyko gauti tik rugėjio 25 d. Pulkas mob. planus gavo tik į 7 d.
			II PD
2.PP	30 m. v.	46 m. v.	Mob. paskelbus III Bn. buvo jau pilnai mobilizuotas ir po 6 val. galėjo išvykti vykdyti uždavinį. Likusieji pulko daliniai atsarginiai pasipildė: Kaune 26 m. val., Jonavoje – 30 m. v. (tiksliai) ir tai ne visais tik 46 m. val. Važiuojamos priemonės pristatytą pavėluotai.
5.PP	30 m. v.	30 m. v.	Pulkas susimobilizavo nustatytu plane laiku; mob. darba labai trukdė: atskaitomybė, atsargos karininkų nesugebėjimas dirbti administracinį darbą, menka vertė atsargos puskarininkių.

9.PP	I, II ir III Bn. pirmas skaidinys – 4 m. v. II skaidinys – 24 m. v.	Kaip mob. plane numatyta	1939 m. rugpj. 28 d. 1500 pulkas pradėjo vykdyti ypat. k. pratimų pl., o rugpj. 29 d. pradėjo rinktis atsarginiai eilinių pratimų, kurių dalį teko išsiųsti i 2 ir 5 PP. Likę buvo paskirstyti lygtomis į dalinius, kas inėšė painiavos, kai buvo paskelbta mob. rugsėjo 17 d., nes vėl teko iš naujo skirstyti. Arkliai ir vežimai pristatyti pavėluotai, jų pristatymas truko 60 valandų.
11.PP	30 m. v.	40 m. v.	Kai kurie pulko daliniai išvyko 33 mob. val., tačiau jie dar nebuvo tinkamai parengti žygiui; nebuvo pritaikyta mundiruotė, šarvuotė, sutvarkyta gurguolė ir kit. Arkliai ir susiekimo priemonės pristatyta vėlai. Pagal mob. planą turui išvežti į dalinius, Prienų apylinkės gyventojai turėjo pristatyti iš neimamų kar. reikalams 60 porinių vežimų, tačiau nė vieno nepristatė, kas labai pavėlino ir apsunkino turto išdavimą. Atskaitomybė labai paini ir atima iš vadų daug brangaus laiko, reikalingą daliniui pasiruošti žygiui ir kautynėms.
16.PP	30 m. v.	60 m. v.	Susisiekimo priemonės žmonės pristatė vėlai, be to, jos buvo netinkamos, arkliai pavargę, nekaustyti ir pan. Bet ir esamomis sąlygomis visi pulko daliniai per 26 val. buvo suformuoti pilnai, t. y. daliniuose buvo 100 % žmonių pilnai aprūpintų (išskyrus kai kurių trūkumų, ypač technikos turto) ginklais ir danga ir, esant reikalui, jau galėjo, kiek tai nevaržo susisiek. priem. trūkumas, ribotus uždavinius vykdyti. Atskaitomybė reikia prastinti.
3.AP	II AG I sk. 4 m. v. II AG II sk. 24 m. v. I AG 30 m. v. III AG 30 m. v.	4 m. v. 27 m. v. I sk. – 37 v. II sk. – 112 v. 7 Bt. – 30 v. 8 Bt. – 74 v.	I ir III AG taip užtrukęs galutinis susiformavimas ne nuo AG pareigūnų, bet todėl, kad labai lėtai ir pavėluotai rinkosi susisiekimo priemonės ir dalis atsarginių. I, III AG ir pulko būstinei dauguma pristatytų važiuojamų priemonių netinkamų kariuomenei. Daugelis arklų menko kūno, mažai, nusilpę ir nekaustyti. III AG (Prienai) reikėjo iš nedidelio sandėlio aprūpinti naujai form. dalimis įvairiu turtu, dirbant vienam sandėlininkui išdavimas buvo lėtas ir nesklaidus.

6.AP	30 m. v.	Iki IX.26 d. buvo nepasirengęs	Iki demobilizacijos dienos pulkas vykdyti visų uždavinių nebuvo pilnai pasirengęs dėl sekancijų priežasčių: 1. arkliaus nespėta pakraustyti, 2. karininkams ir žvalgamams nebuvo gauti balnai, 3. atsarginius kaip karininkus ir kareivius reikėjo supažindinti su jiems nepažįstamais naujos sistemos pabūklais.
II DRšBn	30 m. v.	apie 60 m. v.	30 mob. v. t. y. IX.18 d. 19.35 val. buvo visais atžvilgiais susimobilizavęs ir galėjo vykdyti uždavinius: radijo kuopos 75 %, tlf.-tfg kuopos – 50 %. Visas batalionas galėjo vykdyti uždavinius ne anksčiau, kaip nuo IX.20 d. Žymi dalis karininkų atvyko vėlai. Arkliai ir važ. priemonės pavėluotai pristatyti. Trūko telefono aparatų ir balnų. Atskaitomybė labai trukdė mob. eigą.
2 div. Inž. Bn.	30 m. v. 2 Kp 20 v.	40 m. v.	Iš priklausancių 18 karininkų teatyko 10, tas labai atsiliepė į formavimą. Viso rinkinei skirto turto komendantūros sandėlyje nebuvo, teko gaudyti po įvairius kitus sandėlius (iš 9.PP, Kauno).
III Ats. Bn.	50 m. v.		Bn. pilnumoje buvo suformuotas IX.22 d. Uždavinius galėjo įvykdyti su kai kuriais nesklandumais.
III PD			
6.PP	24–30 m. v.	12 m. v.	I Bn. per 12 val.; III Bn. – per 28 val.; kiti per 42 val., tačiau dar su mažų trūkumu susisiekimo priemonių, neskaitytų trūkumų, kurie buvo intend., ginklavimo ir technikos turto, nors didelės įtakos kautingumui neturėjo. Visas pulkas galutinai buvo suformuotas po 46 val. Dabartinėmis sąlygomis parengti I Bn. žygiui per 4 val. neįmanoma. Jis turėtų turėti priedangos pulkų sąlygas.
7.PP	24 m. v.	23 m. v.	Pulkas mobilizavosi trijose vietose: Tauragė, Naumiestis, Skaudvilė, atstumai dideli, todėl palaikyti ryšį, duoti įsakymus ir sekti mobilizacijos eigą yra sunku. Dalis turto buvo laikoma Šiauliuose ir Lyduvėnuose, kadangi pulkas neturėjo autopriemonių, tai tiekimas šio turto buvo sunkus ir lėtas.
4.AP	24. v.	I AG – 24 m. v. II AG – 30 m. v.	II grupė arkliais, vežimais ir pakinktais iki karo meto etatų nebuvo papildyta, bet tas netrukdė vykdyti uždavinius. Trūkumas kadro karininkų ir liktinių puskarininkų.

		IV PD (mob. tv. Nr. 11)	
3 PP II Bn. Seredžiui ir Ryš. Bt. III Bn. Raseiniai ir Ryš. Bn.	30 m. v.	24 m. v.	II Bn per 24 val. buvo galutinai suformuotas ir tiko jam skirtus uždavinius vykdyti, nors trūko 145 žmonių. III Bn žygin psirušimas buvo patikrintas 20 m. val., žmonių buvo pilni etatai, bet trūko arkliai. Už 2–3 val. papildžius arkliai trūkumą, tiko uždaviniams vykdyti.
Seredžius II AG 4 Bt. 2.AP	30 m. v.	20 m. v.	
Raseiniai III AG 7 Bt.	30 m. v.	20 m. v.	
IV PD Inž. Bn.	30 m. v.	72 m. v.	Pavėlavo atvykti 10 ats. karininkų. Turtas pavėluota atvežti iš sandėlio dėl remon- tuojamo per up. Nevežis tilto. Be to, pats Bn. Vadas pavėlavo atvykti (tik po 9 val.) ir, 3.PP Vado nuomone, yra didelis flegmatas, labai lėtai galvoja ir dirba.
3.PP formacijos(?)	30 m. v.		3.PP formacijos pagal mob. tv. Nr. 12 pilnai nebuvo sukomplektuotos
Kavalerija			
Kav. būstinė	30 m. v.	46 m. v.	Laiku nebuvo gauti balnai.
1.KP	I sk. 6 m. v. II sk.	2 m. v.	I skaidiny paruošiamieji darbai buvo atlikti iš anksto: buvo atsarginių ypatingiems karo pratimams, priemonės; šiaip priemonės būtų pristatytos pavėluotai.
	24 m. v.	32 m. v.	II skaid. pavėlavo dėl vėlavai pristatytų arklų, susiekimo priem. ir žmonių vėlavimo.

2 KP	I skaid. 4 m. v. II skaid. 24 m. v.	Pulko vadai neatsakė	Pulko vado padėjėjo nuomone, pulkas galėjo vykdyti uždavinius po 26 val. 2 Raitoji baterija, baterijos vado nuomone, galėjo vykdyti uždavinius tik po 38 val., pavėluota dėl negavimo laiku turto (balnų, vežimų ir pan.).
3.KP	I sk. 2 m. v. II sk. 24 m. v.	27,5 m. v.	Jeigu būtų arkliai atvykę anksčiau, tai pulkas galėjo būti pasirengęs uždaviniams vykdyti po 24 val.
Aviacija			
Aviacija.	24 m. v.	50 m. v.	<ul style="list-style-type: none"> – Laikau, kad aviacija galutinai susimobilizavo ir galėjo veikti š. m. IX.19 16.00 val. Bet eskadrilės iš nuolatinių aerodromų su kadro pareigūnais galėjo taktinius uždavinius atlikti jau nuo IX.17 1600 val. Priešlektuvinė veikiamoji apsauga jau galėjo veikti nuo IX.18 05.00 val. – Karo aviacijos štabas galėjo veikti ir iš tikrųjų veikė nuo IX.17 11 val. – Pagrindiniu aviacijai veikti trūkumu yra nepakankamas jos motorizuotomis priemonėmis aprūpinimas, nes gautų priemonių skaitčius aviacijos eskadrilėms kilnotis ir veikti iš lauko aerodromų nepakaktų. – Antras didesnis aviacijos mob. veikimo stabdys yra jos karo ir taikos meto etatų netobulumas, pasireiškiantis per dideliu centralizavimu ir per mažu administracijos pareigūnų skaičiumi. – Tiekimo skyriaus viršininko nuomone, Tiekimo skyriaus specialistų kuopa ir autobūrys galutinai buvo suformuoti IX.20 d. 24.00 val.

SANTRUMPOS

AG – artilerijos grupė
 AP – artilerijos pulkas
 apsk. – apskritis
 ats. – atsargos
 Ats. AP – atsargos artilerijos pulkas
 Ats. Bn. – atsargos batalionas
 av. – aviacija
 AvGr – aviacijos grandis
 Bn. (Bn.) – batalionas
 Bt. (Bt.) – baterija
 Civ. proc. įst. – Civilinio proceso įstatymas
 d. – diena
 Dar. Kp – Darbo kuopa
 div. – divizija
 DInBn – divizijos Inžinerijos batalionas
 DLR – divizijos lengvoji (kavalerijos) rinktinė
 DRšBn – divizijos Ryšių batalionas
 DTrP – divizijos Traukinių pulkas (?)
 Gelež. Bn – Geležinkelių batalionas
 gyv. – gyvenamasis
 int. – intendantūra
 Inž. Bn – Inžinerijos batalionas
 Įsak. Kar. – įsakymas kariuomenei
 įst. – įstatymas
 ypat. – ypatingas
 k. pratimai – kariniai pratimai
 KAM – Krašto apsaugos ministerija
 Kar. Št., Kar. Štabas – Kariuomenės štabas
 Kav. – kavalerija
 km – kilometras
 Kp – kuopa
 KP – kavalerijos pulkas
 k. m. – karo metas
 ktg. – kategorija

l. kulkosvaidis – lengvasis kulkosvaidis
m., mob. – mobilizacija
min. – minutė
mob. tv. – mobilizacijos tvarkaraštis
m. v. – mobilizacijos valanda
organ. – organizacinė
p. – punktas
PABn – Pasienio apsaugos batalionas
PD – pėstininkų divizija
Pėst.Atš.Bn. – Pėstininkų atsargos batalionas
pl. – planas
PP – pėstininkų pulkas
priešl. aps. – priešlėktuvinė apsauga
psk. – puskarininkis
reg. – registracija
Ryš.Bn. – Ryšių batalionas
Ryš.Br. – Ryšių būrys
RŽBr – Raitasis žvalgybos būrys
san., sanit. – sanitarijos
sand. – sandėlis
s-ga – sąjunga
sk. – skaidinys
s. k. – sunkusis kulkosvaidis
Sk, skyr. – skyrius
sl. – slaptas
str. – straipsnis
SvKp – suvestinė kuopa
š. m. – šių metų
tlf–tlg – telefonas–telegrafas
t. m. – taikos metas arba tarpmiestinis
v., val. – valanda
V-ba – valdyba
valsč. – valsčius
V. Ž. – „Vyriausybės žinios“

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1939 m. rugsėjo mėnesio mobilizacijos reliacija. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 511, ap. 1, b. 588, l. 161–185.

Slapta. Pietų ir Rytų sienai saugoti direktyva. LCVA, f. 510, ap. 1, b. 382, l. 1–2.

Slapta Direktyva Nr. 2. LCVA, f. 510, ap. 1, b. 382, l. 3–4.

Slaptas, operatyvinis II PD vado įsakymas pietų ir rytų sienai saugoti. LCVA, f. 510, ap. 1, b. 384, l. 1.

Respublikos prezidento aktas. *Karys*, 1939. Nr. 36, p. 1047.

Jokubauskas, V. Lietuva ant karo slenkščio: 1939 m. kariuomenės mobilizacija. *Karo archyvas*, t. 27. Vilnius, 2012, p. 275–330.

Jokubauskas, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas: tarpukario Lietuvos atvejis. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2014, 587 p.

Jokubauskas, V. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.* Klaipėda: Druka, 2019, 367 p.

Lesčius, V. Lietuvos kariuomenė sovietinės okupacijos išvakarėse. *Karo archyvas*, t. 25, p. 249–365.

Lukšas, A. Pražūtingas neutraliteto akligatvis. *Lietuvos žinios*, 2013, sausio 11, p. 12.